



הדור

DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל: חברת „אחיאסף".

Krakau, 12 September 1901. גליון 36. קראקא, כ"ה אלול תרס"א.





תכן הענינים:



תנאי החתימה:

באוסטריה־אונגריה:

לשנה	14.—	קראנען.
לחצי שנה	7.—	„
לרבע שנה	3.50	„

ברוסיה:

לשנה	6.—	רו"כ.
לחצי שנה	3.—	„
לרבע שנה	1.50	„

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה	12	מארק.
באנגליה „	12	שילינג.
בשאר ארצות לשנה	17	פרנק.
בארץ ישראל „	15	„

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל'.
בעד חילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:

בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

כתבת „הדור":

ברוסיה: Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.

בשאר ארצות: Administr. „HADOR", Krakau, Gertrudy 16.



עס איז ערווים פון דרוק
און צושיקט צו די אבאנענטען

„דער יוד“ Nr. 36

אינהאלט:

א) די אסיפה פון רבנים אין לאָדז. — י. ל.
ב) יודישער דלות אין אָדעס. — מענדל לעווין.
ג) פּאָליטישע איבערזיכט. — י. ל.
ד) בריעף פון לאָנדאָן. — י. ל. דאלידאנסקי.
ה) יודישע שטעדט און שטעדטליך. — אמת.
ו) די יודישע וועלט.
ז) אלגעמיינע וועלט-נייעס.
ח) צום בילד.
ט) מאָטעלע. א טרויריגע מעשה. — שלום אש.
י) אין בויבעריק. פעלעטאָן. — שלום-עליכם.
יא) געזונד קען מען ווערען אין דער היים אויך. צווייטעס פעלעטאָן. — ד״ר ג. ל.

אבאנאמענט פרייז: אין עסטערייך-אונגארן: יעהרליך 12 קראָנען, האלב-יעהרליך 6 קראָנען, פירטעליעהרליך 3 קראָנען. אין רוסלאַנד: גאנציעהרליך 5 רובל, האלביעהרליך 3 רובל, פירטעליעהרליך 1.50. אין דייטשלאַנד: יעהרליך 10 מארק, ארץ ישראל: 12 פרנק אנדערע לענדער 15 פרנק, אמעריקא און ענגלאנד 10 שילינג.

Издаельство Ахіасафъ, Варшава.

האוצר

פתרון המלים שנמצאו במקרא ובמשנה וכו׳ ותרגומן לשפות רוסיא ואשכנז

מאת **ש. י. פין** (המנוח).

עם הערות (בסוף כל חלק) על השמות הנוגעים לחכמת הרפואה בכל ענפיה

מאת ד״ר **ל. קאצענעלסאהן.**

יצאו לאור

ונשלחו לכל החותמים



ובזה כלתה החתימה לאלה אשר שלמו בעד עשרים חוברות 3 ר״כ.

הספר יוצא לאור במחברות א 4 באגען
מחיר כל מחברת 22 ק״פ ועם פארטא 24 ק׳.

אולם לחותמים הוזל המחיר ע״פ התנאים
א) בתשלום למפרע עבור כל הספר — 8 רו״כ.
ב) „ „ „ 20 חוב׳ — 3 „
ג) „ „ „ 10 „ 1,80 „

כתבת המו״ל: Издат. „Ахіасафъ“, Варшава.
Verlag „ACHIASAF“ Warschau.

שפיגעל־פאבריק ל. אידעלזאָן, ווארשא

רימארסקא נו׳ 10

עמפפעהלט זיין גראָסעס לאגער פאָן פערשידענע שפיגעל שפיגעלגלאס, טרעמאָשפיגעל אזוו.
פערקויף ענגרא עט דעטאיל.

חברת אחיאסף.

ספרי למוד ומקרא לבני הנעורים:

1) **עברית בעברית**, ראשית למודי שפת עבר ע״פ השטה הטבעית, חבר **י. אפשטיין.**

המיתודה היותר קלה ומועילה ללמוד שפ״ע עם ציורים שונים לשיעורי הלמודים ותוי זמרה לשירי ילדים הבאים בספר.

מחירו 50 ק״פ ועם פארטא 60 ק׳, מכורך יפה 80 ק׳, וע״פ 90 ק׳.

2) **דברי הימים לבני ישראל**, מאת **מ. ברוינשטיין.**

חלק א׳. מימים קדמונים ועד חרבן ביתר, עם ספר מלים בתרגום ושפת רוסיא.

חלק ב׳. מן חרבן ביתר עד דור הרמב״ם.

הספר נדפס באותיות גדולות ומנקדות ובסופו נמצאו שאלות לתלמידים.

מחיר כל חלק 1 רו״כ ועם פארטא 1.12 רו״כ, מכורך יפה 1.30 רו״כ ועם פארטא 1.42 רו״כ.

3) **זכרונות לבית דוד**, מאת **א. ש. פריעדבערג**, ספורים היסטוריים בתולדות ישראל מן חרבן הבית הראשון עד תקופתהרמבמ״ן.

מחיר חלק א׳ 1.54 ר׳ ועם פארטא 1.72 ר׳, מחיר חלק ב׳ וחלק ד׳ 1.40 ר׳ כל אחד וע״פ 1.50 ר׳, מחיר חלק ג׳ 1.73 ר׳ וע״פ 1.91 ר׳. עבור כריכה מהודרה יש להוסיף 30 קאפ.

4) **„האביב** ספר“ מקרא יקר בערכו הכולל מאמרים, שירים ספורים מאת סופרים נודעים. נערך ע״י **י. ח. ראבניצקי.**
מחירו 60 ק׳, עם פארטא 70 ק׳, מכורך 75 ק׳ ועם פארטא 85 ק׳

5) **שירת הזמיר**, מאת **בוקי בן יגלי.** (דר. י״ל קאצענעלסאהן)

ספור לבני הנעורים.

מחירו 25 קאפ׳ וע״פ 30 ק׳.

6) **ה. אנדרסן, ספורים והגדות**, כתובים עברית עם פתח דבר מאת **דוד פרישמאן** (הוצ׳ א. ז. כהן).

מחירו 60 ק׳ וע״פ 70 ק׳, מכורך יפה ע״פ 1 ר׳.

Издаельство „АХІАСАФЪ“, Варава.

השלח

מכתב-עתי חדשי למדע, לספרות ולעניני החיים.

המו״ל: **חברת „אחיאסף“.** העורך: **אשר גינצברג.**

שנה רביעית

יצאה לאור החוברת השביעית

וזה תכן עניניה:

מחיר החתימה לשנה: ברוסיה 6 רו״כ, באוסטריה-הונגריה 16 קראנען באשכנז 13 מארק, בשאר ארצות 17 פראנק, בארץ-ישראל 15 פראנק.

לחצי שנה: חצי המחיר הנ״ל.

לחותמים על „השלח“, „הדור“ ביחד יוזל המחיר בשני רו״כ, וישלמו לשנה 10 רו״כ, לחצי שנה 5 רו״כ, לרבע 2.50 רו״כ.

כתבת השלח:

Издательство „АХІАСАФЪ“ Варшава.

I. Jahrgang. Hadôr — Das Zeitalter שנה ראשונה.

תנאי החתימה:
באוסטריה־אונגריה:
לשנה . . . —.14 קראנען
לחצי שנה . . —.7 „
לרבע שנה . . 3.50 „
בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו״ל: חברת „אחיאסף״.

ברוסיה:
לשנה . . . . —.6 רו״כ
לחצי שנה . . . —.3 „
לרבע שנה . . 1.50 „
מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ׳.
בעד חילוף הכתבת 20 קופ׳.
מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ׳.
Erscheint jeden Donnerstag.

קראקא, כ״ח אלול תרס״א. גליון לו — Nr. 36 Krakau, 12 September 1901.

וְאַיֵּה הַמִּשְׁפָּט?

לוּ היו זלזולים ונאצות לבדם מספיקים לדַבר בכחם „משפטים״ עם מוסדות הצבור אשר לנו, אז אין טוב לפנינו כי אם לקחת למופת את המאמר „משפטים אדבר״ („הדור״ גליון ל״ב). כותב המאמר ההוא, סופר אשר זה החל לבוא בספרות, אומר ל ד ב ר מ ש פ ט י ם עם החברה „מפיצי השכלה בישראל״; ואולם תחת משפט ודין ישמיע רק נאצות וגדופים. מרגיש הוא, כהודאת עצמו, כי דבריו לא מנומסים, ואולם הוא מתנצל ואומר כי „קשה לו להזהר בחקי הנמוס ובחקי הנקיות״, יען וביען הוא מדבר על דבר החברה „מפיצי השכלה בישראל״.

והחברה הזאת לא טובה בעיני הכותב. הוא „שונא אותה כל ימיו״, הוא „מתנגדה היותר אכזרי״, כל ימיו הוא „מתעב״ את הליכותיה, „יבוז לרפיונה וילעג לקטנותה״ — וכל זאת יעשה איש אשר זה עתה החל לביא בקהל לנו.

ואולם האיש הזה, כפי הנראה, נותן ערך גדול ויתרון כביר לעצמו הוא. המלה „אני״ לבדה, מלבד התמונות האחרות של המדבר־בעדו, נזכרת בתוך המאמר הזה פעמים הרבה כל כך, עד כי טרחתי ומניתי מספרה עולה לעשרים ושמונה. ואם איש אשר לו „אניות״ כזאת י ד ב ר מ ש פ ט י ם והוא שונא ומתנגד ומתעב ומבזה ומלעיג — מובן הדבר כי אין מי יקום במשפט.

אנחנו לא נדע את השם אשר נקרא לדברי ה׳ רחלין כותב המאמר. משפטים ל א ידבר. הסגנון אשר בחר בו איננו של בקורת ומשפט ומשא ומתן חברותי או ספרותי. כי האמנם רק קשים ומרים ולא־מנומסים הדברים אשר ידבר? האמנם ככה ידובר אל מוסד צבורי, אל חברה העומדת ומשמשת עשרות בשנים ואשר סוף סוף ערכה גדול ורב לנו ולבנינו, אף אם שבע ביום ינאצוה?...

אכן מה טובו הימים האלה! עתה אין מן הנחוץ ללמוד את הדברים אשר יהיה עם לבבנו לכתוב על אודותם ואין מן הצורך לחקור אחריהם, אין מן הנחוץ לדעת תנאי מצבו ואופן השתלשלותו של הנושא ואין צורך למגמר והדר למסבר; דַיָּה אך טיסה אחת כמעוף צפרים, מעט חוצפא וששים וארבע הידות מן הדבר אשר אך שמינית שבשמינית שבו הותרה לתלמיד חכם, דיה „משיכה בשבט סופר״, — והמאמר נכון לעיני הקוראים בכל הודו והדרו. הפעם היה הנושא חברת „מפיצי השכלה בישראל״. אך אחת היא החברה הזאת לאחינו בארצנו, ולה כ ש ל ש ת א ל פ י ם חברים. מבלי דעת את יחוס המחלקה שבאודיסא אל החברה המרכזית, מבלי דעת את התהפוכות אשר תחתיהן התגלגלה החברה „מפיצי־השכלה״ בתקופות שונות, את העמל והטורח אשר להחברה במעשיה ב ח ו ץ, את השנויים הרבים שנעשו במפעלות החברה אך בעשר שנים האחרונות לבד, — מבלי דעת את כל אלה יתיצב איש לחרף את מערכותיה! מי יתן והראה לי ה׳ רחלין מוסד ספרותי או עורך או סופר עברי אשר פנה אל הועד בפטרבורג, ו ל א נענה. האדון רחלין חפשי בשנאתו, והוא אומר: „כל ימי אני שונא לתלמידי (?!) בתי הספר העומדים תחת חסותה של החברה הזאת״; כזה וכזה ישנא איש, שאיננו זהיר בחקי הנמוס ובחקי הנקיות, ובידו לשנוא את העולם ומלואו. אבל אבות התלמידים של בתי הספר, העומדים תחת חסותה של החברה *), אוהבים בודאי גם את התלמידים־בניהם וגם את החברה, וגם קהל בית ישראל ברוסיה יודע ומכיר את החברה הנכבדה אשר לו. הוא, קהל בית ישראל ולא ה׳ רחלין, יודע ומכיר כי החברה המרכזית משתדלת למלאות באמונה צרכים רבים בחייו הרוחניים, והוא מודה כי לא בה האשם אם אין גם חצי תאותה בידה. הקהל העברי יודע כי יש ויש לבקש ולדרוש מאת החברה „מפיצי השכלה בישראל״ השתלמות ותקונים, אבל גם יודע ומכיר הוא את כבודה ואת לבה הטוב ואת אזנה הנטויה לכל הצעה טובה.

הוא אשר אמרנו: דברי ה׳ רחלין יצלחו רק להיות למופת לכל הרוצה לערוך דברי בוז ונאצה ולעפר בעפר לעומת מוסד קהל בלשון מדברת גדולות. איש אשר אל חקי הנמוס לא ישגיח ובחקי הנקיות איננו נזהר ודברים של ממש אין לו להגיד לנו, אולי טוב יעשה כי לא ידבר כלל.

מ ר ד כ י ב ן ה ל ל ה כ ה ן.



*) כפי הנודע אין בארצנו בתי ספר מיוחדים העומדים תחת חסותה של החברה „מפיצי השכלה״, לבד בתי הספר של עדת בני ישראל בפטרבורג אשר שם החברה נקרא עליהם.

במכתבי־העתים.

ב„הצפירה" נדפסו ל"ט מאמרים מאת ה' נ"ס על דבר המהלך החדש והישן, וכמדומה לי שיעלה בידי לבאר את תכנם במלים אחדות: אם ההבדל בין החדש והישן אצל העמים מסוים ומוגבל, הנה אצלנו התחומים מעורבבים, הגבולים מטושטשים. יש זקנים מחדשי מלים ונערים כותבים על טהרת הקודש. בלשון סולת נקיה אי־אפשר להונה דעות להלבישן עברית, ולמתרגם להעתיק בדיוק. השאלה היא: איך לחדש? ולא: אם לחדש?

והקורא שואל:

האמנם אין בין החדש והישן אלא בנוגע להשפה בלבד? האם לא השתנה התוך, לא התקדמו הדעות והמושגים וההרגשות? האין פריצת הגדר בהלשון גם היא רק תולדה מוכרחת מן השנויים העיקריים? אם אין די להסופר החדש באוצר המלים שהיה ושהותר להסופר הישן, האין צורך לברר לנו ראשונה במה השתנה החדש מן הישן בנוגע לאותה ההתקדמות הפנימית הדורשת הרחבת הלשון למען התגלות?

ואולי גם בנוגע לזה התחומים מעורבבים? ישנו סופר זקן נוטה למות או כבר מת, שהוא או שהיה בעל דעות והרגשות וישנו סופר חדש בלי חתימת זקן כל עיקר והוא שוטה מופלג, ודי לו בקב חרובין של השפה הישנה? ואולי ישנו גם סופר שלישי שחציו חדש וחציו ישן? אבל זאת היא דחיה בקש! בשביל שישנו כוי, לא נחדל מלהבחין בין בהמה וחיה; משום הטומטום והאנדרוגנס לא נערבב את הזכר בנקבה, ואם יש בריות על הגבול שבין החי והצומח, שאין אנו יכולים להגיד בבירור אם בעלי חיים הם או צמחים, לא נאמר שאין בין בעל החי והצומח אלא השם בלבד, והמושגים „עירוני" ו„פועל" מושגים קימים הם, אף כי בעלי־בתים שונים יוצאים לפעלם בשדה ופועלים הרבה משתמשים בכלים השייכים להם לעצמם.

הגד נא לנו: מה בין החדש והישן באמת!

ועוד ישאל הקורא: ומה יעשה הצייר?

חפץ הוא לצייר איזו תמונה וחסר לו סימן אחד לסמן בו איזה שרטוט. בלי השרטוט ההוא, בלי קרא בשם איזה דבר, אשר לא התכנה במקרא (לדעת אחרים: במשנה וגמרא וספרי הגאונים) התמונה לא תהיה שלמה; הצייר לא ימלא את תפקידו בשלימות, לא ימלא את חובו שהוא חייב ל„האמת", רצוני לומר: להמעשה, לההוה... ועל כן עליו לחדש. אבל זה הוא הצד האחד, ועוד צד שני בגו: על הצייר לפעל ישר על הלב מבלי אמצעית המוח. עליו לעורר את הרגש, את הדמיון ולא את המחשבה. ואם יכריח את הקורא להפסיק כפעם בפעם ולשאל את מוחו: מלה זו מה פירושה, או יכריח אותו לעיין בתחתית העמוד ולקרוא את הפירוש, ועל אחת כמה וכמה אם יהיה עליו לפתוח אוצר מלים חדש — הלא תלקה כל התמונה כלה ולא ישאר בה מתום! ומשום מה? משום מלה לא רגילה אחת!

כידוע הַדַּבִּים ובניהם ובני בניהם עושים הכל ב„רצינות", בכובד ראש, כיאה לבעלי־בתים חשובים בעלי מוסר והגיון. הדבים ובני הדבים יכולים לעכל הרבה, אך לא את ההלצה, את ההתול, את השנינה. ולא נפלאת היא אפוא, אם סופר „בן דוב", איש הגון ובעל מוסר גדול, איש אשר עמד בנסיונות רבים, אשר נשים ועלמות קמו עליו להעבירו על דעתו ועל דעת קונו, והוא עשה כיוסף הצדיק ועזב את בגדו וברח כבורח מפני הארי והנחש (ראה: „ממרירות החיים" של אותו הסופר) — אם בן־דוב זה יצא במחאה גלויה כנגד הלצון וקלות הראש: „הלצון הוא פרי כחש של בחורי הישיבה", הלצון אסור הן עפ"י דרכי המוסר והן עפ"י ד"א והן מדחז"ל... הלצון חייב כרת: הכרת יכרת הלצון! „לא ראינו עוד איש חוטא ששב מדרכו הרעה, אחרי ראותו כי צורתו הוצגה לראוה" — קורא בן־דוב. ואנחנו קראנו ואמרנו: קורא במדבר הוא. הלא זה לא כביר בקש אחד הסופרים, אחד מבעלי התשובה שאין אדם פשוט יכול לעמור במחיצתו, לעקור את האהבה מכרם הספרות משום „זמורת זר", משום „דרכי האמורי", משום „בחקותיהם" וכו', ולא כהה בו איש ולא מחה ולא הראה באצבע על „שיר השירים".

אבל שגינו מאד! העולם אינו הפקר עוד! מו"ה בן מו"ה קם על דוב בן־דוב ויקרא („המליץ" 180): איפכא מסתברא! הלצון יש בו מועיל ואינו פרי הישיבה והגלות! ועל כל אחת משתי ההנחות יש לו ראיה מוכחת, הנדסית. הלצון מועיל, כמאמר חז"ל: „כל ליצנותא אסורה לבר מליצנותא בע"ז" ומי לא ידע, כי כל האמונות התפלות, ההזיות ומעשי התעתועים כלולים באותו השם „עבודה זרה!" — ושאין הלצון פרי הגלות עדים הם „בתי הכלובים של העמים, ששם אזנינו שומעות חדודים ודברי לצון עשרת מונים יותר מכמו (!) שנשמע מפי תלמידי הישיבה"...

ושמא תאמר מו"ה בן מו"ה נחכן הוא ומתלוצץ בבן־דוב... חס ושלום! מו"ה בן מו"ה, האיש אשר אזניו שומעות הלצות והרורין בבתי הכלובים, מעיד עליו את „בוקין, מוקין ומולניון שרי הלצון, שמעולם לא היה בחברתם"...

והקורא שואל: כמה שני ימי חיי בן־דוב ומו"ה בן מו"ה? החדשים הם אם ישנים?

והחפשי בדעות, מכתבי־העתי „פשענלאַנד טינאַרניאַווי", לא יחדל מהלחם כנגד התנועה הישראלית בכלל והציונית בפרט. אם לא יחדלו היהודים לדאג לאחריתם ולקיומם בפני עצמם, אם לא יחדלו מהתפעל בפני עצמם מתנאי החיים הרעים ולא ישימו כל כסלם בחופש הדעות של ה„פשענלאַנד טינאַרניאַווי", אשר סוף כל סוף יצליח לגרש את העננים ולטהר את השמים ואת הארץ, — עליהם לעזוב את המדינה תיכף ומיד; עליהם להגרש ולהכרת מקרב עם הארץ...

גם זה חופש בדעות! Z.



ברוסיה.

הרבנות בישראל.

א. (סוף *).

מה הביא את ה' כהן לעקש את הישרה באופן נפרז כזה? ה' כהן בתוך עמו יושב ורואה את מצב הענינים בקהלות ישראל בימים האלה, רואה גם את מצב הרבנות בימינו — ומה הניע אותו להתנפל על „הרבנות מטעם" בטענות שכבר נשמע כמוהן מפי חרדי כל הק"קות הגדולות והקטנות לפני שלשים וארבעים שנה? **) קהלת מינסק גרשה

---

*) עיין „הדור" גליון 35.

**) ה' כהן הכיר לפי הנראה, כי אין בתלונותיו טענה שיש בה ממש, ע"כ נסה לרדת ממרום מליצתו אל עולמנו השפל ולהראות בפועל כי אין הרבנים

מתוכה את מינאר? וקהלת מאסקוי מצאה בו הפץ! אותה קהלת מינסק הוציאה הוצאות רבות והביאה אליה את „הגדול" — האם באמת רכוש גדול רכשה לה בקנינה? גדול היה במינסק מספר המסופקים ממספר המאמינים בזה. המעט הוא מה שאיזו קהלות עשו ועושות ואשר ראוי למלא שחוק פיו על המעשה ולפעמים גם לספוק כף ולקרוע עליו! עוד בימינו אלה מנתה לה קהלה גדולה בישראל מגיד ומוכיח, איש זר אשר לא ידעה מתמול שלשום, לא מפני שמצאו בו את המדות הראויות לכהונה נכבדה כזו — לא מניה ולא מקצתיה — אלא מפני שמצאה השטרימי"ל שלו חן בעיני ההמון ומביני דבר העריכו אותה והעמידו את ערכה לכה"פ בסך מאה רובל! (דברים כהויתם אני מספר). האם נוציא מזה משפט ברור, כי לא המגידות והתוכחה עיקר, כי אם השטרימי"ל? ה' כהן יודע בלי ספק את הדברים האלה, אבל — „אנשים מן החוץ באו ויאמרו לגדל אנשים פריצים ולתת בידם זכיות לחלל בכחן את קדשי העם. ואנשי שקר נמצאו בקרבנו אשר הוליכו שולל את הרשות לאמר, כי מאלה יקח העם לו רבנים ושומרים לדתו, כי יקרא את הזאבים לרעות את הצאן. והעם היה אז שה נאלמה ולשונו היתה לשון עלגים ולדבר כן לא ידע" וכו'. ובכן זה הוא הדבר! אנשים מן החוץ באו — האם לא שומעים אנחנו בזה את קול הדוד המפחד תמיד פן יבאו אחרים לחלל כבוד המשפחה? והאנשים מן החוץ האלה באו ויאמרו לגדל אנשים פריצים ולתת בידם זכיות — אלה תולדות ההשכלה בקרב היהודים בארצנו לפי השגתם של אלה הבוכים על עלבון האומה על דבר אשר באו אנשים מן החוץ ויכוננו בתי ספר בעדה ועוד העמיקו שחתו לתת איזו זכיות לתלמידי בתי הספר. אכן מעשים אשר לא יעשו עשו אתנו האנשים הבאים מן החוץ, שלולא הם שהי בעוכרינו, כי אז היינו עתה בכל טוב; לא היינו יודעים לא בתי ספר ולא זכיות, לא היינו יודעים גם „רבנים מטעם" אלא היינו יושבים כלנו, בנערינו ובזקנינו, בשקלאיו הצנועה והיינו מתפלפלים ע"ד שור הנסקל ומילה בצרעת, היינו כותבים לשם השלמה לכבוד ולפ"ק בצעצועים רבים והיינו מציירים אריות בעלי כנפים ושנהבים בעלי קרנים לעשות מהם פנסים לליל שמחת־תורה. כבר קצתה נפשנו לקרוא את הטענות הרבות על דבר העול הנורא אשר עשו לנו המשכילינו הראשונים והעוזרים על ידיהם ביסדם לנו בתי ספר ובהשתדלותם לתת איזו זכיות למבקרי בתי הספר (בזכיות כאלה יזכו לואיגער, דרומאן וסובארין וכל הנלוים עליהם כל ימי חייהם!). מה מבקשות הנשים המקוננות הללו— בין שהם זכרים ובין שהן נקבות — ועל מה הן בוכות? המבקשות הן להשיב אותנו לימים הטובים ההם שהיה „העם שה נאלמה ולשוננו לשון עלגים"? להסב את אופן הזמן אחורנית, למען ישוב ר' זבדיה השתדלן שלנו והקהל וה„קונע" לחיי עולמים? בשעה שהרעיש סמאלענסקין ארץ ושמים על השכלת ברלין ויאסור את בן־מנחם אל עמוד הקלון בתור ראש עוכרי ישראל בדור ההשכלה ההוא, ראינו בזה מעט מעזות של בחור־הישיבה, מעט חפץ להגיד חדשות ונצורות ומעט תמימות להאמין כי לולא בן־מנחם, כי אז היתה השכלת היהודים באשכנז מקבלת לא אותה הצורה שטבעו בה וואלטייר, דידירו, דילמבר וחבריהם ואחרי כן המהפכה הגדולה בצרפת ורוח הבקרת החפשית באשכנז, כי אם צורה נאה וחסודה, וכל בני ישראל בא־צות גרמניה היו הקרנים למודי אדני, משכילים לאומיים. כותבים כל דבריהם בשפת עבר ודבקים בהרעיון הלאומי עד המאמר האחרון שבמכה"ע ועד בכלל. אכן עכ"פ ראה סמאלענסקין בדור ההוא מעשים גדולים ורבים שהיו רעים וקשים לנו באמת, אלא שבקש סבתם לא במקום הראוי. אבל בנוגע לענינגו

המשכילים ממלאים את חובתם בכלל. נרדה נא אחריו לראות מה העלה במצודתו. הנה בשנה שעברה, יאמר ה' כהן, לא באו לימי הקריאה למלא חובת עבודת הצבא 10,821 איש מאחב"י; והולך ה' כהן ומחשב, כי בעד אלה האנשים שלמו קרוביהם ובני משפחתם כסף ענושים שלשה מיליון ומאתים וששה וארבעים אלף ושלש מאות רובל, „היינו רב יותר מן הסכום שעלה לנו כל דבר הציוניות עם האספות והקונגרסים ועזרת הפועלים וגם המניות על הבנק העברי"..., „והמכשלה הזאת הלא היא כלה (!) תחת יד הרבנים מטעם", יחליט ה' כהן; כי „לו השתדלו הרבנים מטעם בעוד מועד לבקר את הרשימות ולחקור אחרי כל הנכתבים והנרשמים איה איפה הם," אם בארץ או מחוצה לה, אם בחיים ואם בעולם שכלו טוב, כי אז היה ביכלם למחוק מן הרשימות אלה שנרשמו לא עפ"י החק כדין אובד ונדח. אבל, יסיים ה' כהן את דבריו במליצה יפה, מטבע השקר לקחת ולא לתת..."

אין הדבר כך, נאמר אנחנו אחריו. מטבע השקר להראות כאלו הוא נותן בשעה שאינו נותן דבר, לכל היותר הוא נותן מכשול לפני עור. אמנם אל יאמין ה' כהן, כי חושדים אנחנו אותו בזה בהפץ להשגות עורים בדרך; לא, חושדים אנחנו אותו רק בתמימות יתירה, שלא ידע היטב את הענין אשר לפניו. לכאורה יכולים היינו להשתמש בתמימותו ולשאל אותו: מאין ידע, כי לא יעשו הרבנים גדולות ונפלאות בענין הקריאה לצבא? הן הוא לא ידע את מעשיהם בענין הזה וגם לא יגיד לנו דבר. ה' כהן שופט מן המאוחר אל המוקדם; הוא מחשב ומוצא כי לא באו ליום המועד בשנה הזאת 10,821 איש, ובעבורם — מחשב ה' כהן ומוצא עוד הפעם — שלמו קרוביהם יתר משלשה מיליון כסף ענושים (החשבון הזה מוטל בספק גדול). ואחרי כי ברור הוא בעיניו כי הכל תלוי בהשתדלות הרבנים, לכן חייבים הרבנים להעם את כל הכסף הרב הזה. אבל מי הגיד לה' כהן, כי לא עלה מספר החסרים בהרשימות מראש עד שלשים אלף נפש והרבנים בהשתדלותם הפחיתו את המספר והעמידוהו על שלישותו׳ ובכן הצילו להעם הרבה יתר משש מיליון כסף? האמנם בדק ה' כהן את הרשימות מראש ואחרי כן? אמנם אנחנו לא נתיצב על הדרך הזה, כי לא דרך האמת הוא. הרבנים לא הצילו מיליונים להעם ולא יכלו להצילם. ה' כהן נותן לפני הרבנים טרחה מועטה, לחקור אחרי כל הנכתבים והנרשמים איה איפה הם, אם בארץ או מחוצה לה, אם בחיים או בעולם שכלו טוב. נניח כי כל הרבנים אנשים עשירים הם הרואים חיי ענג ושלוה על חשבון הקהלה; נניח כי צירים ומלאכים, שליחים, שמשים ומשרתים מוכנים לפניהם בכל שעה ללכת לכל אשר ישלחום; בכל זאת לא יוכלו הרבנים למלא את הדבר הקטן אשר יטיל עליהם ה' כהן בתנועה אחת קטנה שהוא עושה בעטו. אחינו בני ישראל — יהי אלהים עמהם — עם אוהבי תנועה הם, כידוע. רובם נולדו במקום אחד ונרשמו בספרי המשפחות במקום אחר ויושבים בעיר אחרת הרחק משני המקומות ההם. הרב רואה את רשימות הקרואים בעירו ואת רובם לא ידע כלל; בספרי הנולדים בעירו אינם נרשמים, ואיכה ידע הרב — ביחוד בעיר גדולה -- מי ומה הם? הכל יודעים, כי הרוב הגדול של האנשים שאינם באים למועד הקריאה לצבא הם הצעירים אשר עזבו את הארץ, לבדם או ביחד עם הוריהם. ומאין ידע הרב, אם פלוני בן פלוני יושב במרחק עשר פרסאות מעירו או מוכר עצי גפרית בקליפורניה? ממה נפשך, אם יש לו להאיש ההוא קרובים בעירו ובמקומו של הרב שמוטל עליהם העונש, הלא יבאו הקרובים ההם לטובת עצמם ויטענו לפני הרשות, כי קרובם עזב את הארץ, ואם אין לו שם גואל ומודע, התחת אלהים הוא הרב לדעת אנה פנו כל הנולדים שנרשמו בספריו? ה' כהן מצייר לנו את הדבר כאלו היה כסף הענושים בא מקופת הקהל או מן ההפקר ואין דואג עליו זולת הרבנים; הן הכסף הזה, כשם שיש לו תובעים כך יש לו נתבעים; ועתה הגע בעצמך, הלא אדם קרוב אצל עצמו ואין איש מישראל עשיר כל כך עד שיוציא שלש מאות רובל מכיסו כסף ענושים בעד דודו ומסרפו, בלי טענה ומענה בלל ולא ינסה להציל את עצמו מן העונש הזה; ואם הקרובים האלה אינם יכולים להביא ראיה להרשות, כי הנפקד הוא אובד ונדח, איך יעשה זאת הרב? ולא עוד אלא שאין הרב יכול לעשות כזאת כלל, כי רק להקרובים יש המשפט לבקש מאת הרשות לפטר אותם מן העונש בעד האובדים והנרחים; ורק לרגלי בקשה כזאת יצוו הפקידים לאסוף את בני העיר לאספה, אשר יצא ממנה החלטה, כי פלוני בן פלוני יחשב מעתה בבחינת אובד ונדח. וגם אז יעשה הדבר בקושי וימים רבים יעברו טרם יצא לפעלו. וכן הוא בדבר הנפטרים. ראובן בן יעקב נולד בעיר x ונרשם בספרי המשפחות בעיר ההיא או בעיר אחרת, ולימים נפטר בעיר y הרחוקה מעיר מולדתו בטרם הגיע עתו לצאת לצבא. את דבר מותו יוכלו להודיע להממונים על ספרי היחש שנרשם בהם המנוח ואולי גם להשוטרים בעירו. להרב לא יודיעו את הדבר בשום אופן. ואם אחרי עשר שנים ישגו בעלי הרשימה וישימו בתוכה את שם הנפטר, מאין ידע הרב כי ראובן בן יעקב שבק חיים לכל חי? ואם נעלמו ממנו מקום פטירתו וזמנה, איה יחקור ואיה ידרוש? סוף דבר, בכל הענינים האלה רק הקרובים יוכלו להושיע לעצמם, במקום שהדבר אפשר, והרב יוכל רק להנחותם בעצתו, ומסופקני מאד אם ימצא איזה רב, אפילו מן הבינונים — בזיבורית שבזיבורית לא עסקינן — אשר ימנע את עצתו מאת המבקשים אותה במקצוע זה, או אשר ימנע בעצמו מעשות דבר במקום שאפשר להוציא מן הרשימות את השמות אשר באו אליה שלא כדין.

שה' כהן דן עליו — מה עשו לנו רעה „האנשים הפריצים" וכיותיהם ? הרופאים, היוריסטים והאוירכלים, אשר עברו בעתם דרך בתי מדרש הרבנים ואחרי כן נהנו מאיזו זכיות במדינה, בלי ספק לא יצאו ברובם ידי חובתם לעמם שנשאר בדלותו ובשפלותו בתחום מושב היהודים. אבל האם בשביל זה אנשים פריצים הם ? האם הסוחרים שנתעשרו והתרוממו מקרב העם טובים מהם בבחינה זו ? ולא זו בלבד, אלא שמקרב האנשים הפריצים האלה יצאו לנו יהודים נאמנים, סופרים משובחים ושתדלנים אמתים. רבים מן המשכילים התרחקו מעמם ולא השתתפו בצערו — על זה לא נזכיר אותם לברכה. אבל היודע ה' כהן את אשר מצא את רוב האנשים ההם ואת אשר עבר עליהם ? טוב לו ונוח לו לה' כהן לקרוא דור שלם של אנשים מרי נפש בשם „פריצים", בשנם אפשר למשכיל בעת הזאת לכתוב היום במה"ע דברים הרחוקים מאד מדרך החסידות ולבוא מחר בקהל חסידים ולהתרועע אתם, והם, לא לבד שלא יכלימו את פניו ולא יאדימו את הצד שכנגדם בסנדלים אשר ברגליהם, כאשר היו עושים לו לפנים, אלא אדרבה, כעין נחת רוח יהיה להם להשתעשע בחברת משכיל, שבכל מעשיו החשודים עוד ניצוץ יהודי בוער בו. אכן בלשון אחרת היה מדבר משכיל זה, לו היה מקבל מכת לחי גדולה מידי השמש, בשביל ספר „המכלול" שנמצא תחת ידו בבית המדרש, ולו היה מורדף בלי חשך ומוכה עד בלי די בידי אנשים, שהיה יודע בהם שהם גסים וחנפים, מפני שנפתה לבו הצעיר לקרוא בס' מסוכן כספר „תעודה בישראל", ולו חדלו לתת לו גם לחם צר ומים לחץ בעיר נכריה, שהוא מתגורר בה בימי נעוריו הרבים, מפני שהעיד עליו אויבו עדות שקר, כי שם עיני בספר כתוב לועזית. והדברים האלה נקרו ויאתיו יום ביום, שעה בשעה. ומה יפלא אפוא כי התמרמרה נפש האנשים ההם וכי כמעט יצא בחור כזה מתחת רשות מעניו ומנושיו התפרצה שנאתו אליהם החוצה והוא הלך הלוך והתרחק מהם ומבית המדרש מכון שבתם ומן הגמרא אשר בשמה יצאו לרדוף אותו באף. כה זה שמותחים בו את היתר לצד אחד הולך ומכה בחץ ודוחף אותו לצד שכנגדו — זה הוא כבשונו של עולם. אנחנו השופטים על המעשים ההם בבחינת קורות הימים, מבינים כי לא כל הרודפים עשו זאת מזדון ומרוע לב; אבל הנרדף אינו נתפס על צערו ועל חמתו. וכאשר נשתנו העתים ונשכחו הרדיפות וחמת הנקם, שבו רבים ממשכילי הדור ההוא באמת אל עמם ואל תורתו, אם גם לא לפי מושג רודפיהם מאז. ומה יש אפוא צדקה לה' כהן לקרא להם בשם פריצים ? מה צדקה יש לו לקרא להם בשם זאבים ? את מי טרפו הזאבים ההם ? מתי אכלו הם את הצאן הזאת, אשר עליה נכמרו רחמיו לנקום את נקמתה מאת — „הרבנים מטעם" ? אמנם היה היו זאבים לצאן האובדות האלה בתוך העדר; היו לה זאבים אשר אכלו את שארה, שתו את דמה ופצחו את עצמותיה, אשר כיענים במדבר התאכזרו לה ומרמה ומחלבה שמנו, עבו, עשו פימה עלי כסל; אבל לא שוכני בתי ספר היו הזאבים ההם ולא תלמידי השכלת ברלין. יקרא נא ה' כהן את ספרי סמאלענסקין מורם ואלופם של המשכילים מבני מינו. מי טחן פני עניים ? מי שם את הדלים ואת הרשים כעפר לדוש ? מי חטף מבין זרועות אלמנה גלמודה את בנה היחיד והרך, נשמת אפה ורוח חייה, לתת אותו לצבא תחת בניו השמנים והבריאים של מנשה העשיר והתקיף בעדתו ? מי גזל מאיש בעל אשה ובנים תועה בדרך את התעודה אשר בידו למסור אותו לעבודת הצבא לזמן חמש ועשרים שנה בעד בצע כסף ? מי קנה לו בתים ונכסים משוד עניים ומאנקת אביונים ? האמנם המשכילים עשו כזאת ? אם „הרבנים מטעם" ? והואיל ואתא לידן, יאמר לנו הסניגור, איפה היו אז הרבנים הרוחניים, עיני העם ומאשריו ? מדוע הביטו און ביעקב והחרישו ? מדוע ראו שוד וחמס בערי ישראל ולא הרימו כשופר קולם לשום קץ לכל העשק והגזל הזה ? מדוע לא התעורר אז „הכח המוסרי הזה, החי הנושא את עצמו, אשר מלא כל הארץ היה כבודו וערכו", להצות על הזאבים ולהציל את הצאן מידם ?

והנה אני כותב את הדברים האלה, ובאותה שעה אני שואל את עצמי: במה אני מטפל ? על מה אני דן ומתוכח ? מה אני סותר ומה אני בונה ? ה' כהן רצה לכתוב איזו דברים נמלצים ע"ד השקר שהוא מוצא בה„רבנות מטעם" — הדברים הנמלצים עלו בידו; והשקר ? ירא אני מאד, כי אותו יראו הקוראים המבינים במקום אחר לגמרי, לא בבעלי ריבו של ה' כהן, כי אם בבעלי ריבכם הם. ה' כהן, כפי הנראה, לא נסה לחדור כלל אל מהות הענין שהוא מתעסק בו. על כן הוא פותח „בהאנשים מן החוץ שבאו ויאמרו לגדל אנשים פריצים" וכו', כלומר, בבתי מדרש הרבנים אשר נוסדו לגדל מורים ורבנים בישראל, ועובר מיד אל הרבנות שבימינו, והוא איננו רואה ואיננו מכיר, כי הקשר שבין שני הענינים האלה רפה עד מאד. אין ספק בדבר, וכל בר בי רב דחד יומא כבר אמר ושנה מאה פעמים ואחת, כי לא היו בתי מדרש הרבנים עלולים לחנך רבנים אמתים, רבנים כגדולי רבני הדור ההוא; והגזרה אשר גזרה הרשות בעת ההיא, כי רק מן הבתים האלה יקח העם את רבניו, היתה גזרה שלא היתה יכולה להתקיים. אבל הפקודה ההיא הלא כבר בטלה ועברה מן העולם. עתה עומד הענין על בסיס אחר לגמרי. עתה הלא נתנה הרשות בידינו לבחר לנו רבנים כאשר עם לבבנו, ובלבד שיהיו גם בעלי השכלה במדה ידועה; יהיו בקיאים בכל חדרי תורה, עוקרי הרים וטוחנים אותם זה בזה כסברא, רק ידעו את לשון המדינה ואת כללי החשבון כשעור שתלמידי בתי הספר בעלי שש מחלקות יודעים אותם. רועי הדת הם בבחינה ידועה, לפי מושג כל עמי אירופא אשר לא הפרידו לחלוטין בין עסקי האמונה ובין עסקי המדינה, גם פקידי הרשות; הממשלה תפנה אליהם בשאלות שונות ולפעמים תמלא את ידם לעשות בענינים נכבדים, ע"כ רוצה היא כי יהיו הרבנים עכ"פ יודעים את לשון המדינה על בוריה ואת ראשית הידיעות הנחוצות לכל איש בן תרבות באירופא. ואפילו אם לא ראו האנשים את קירות בית ספר מימיהם, ורק נבחנו וימצאו מבינים בידיעות ההן אשר זכרנו — הממשלה תרצה להם לכהן בכהונות רבנים בכל קהלה אשר תבחר בהם. כזאת דרשה וכזאת תדרוש כל ממשלה בכל הארצות. ל א ש ר נ ו תדרוש הרשות גם מרבנינו את הידיעות הקלות ההן. מתנגדי „הרבנות מטעם" ושוטניהם קצרי ראות המה בקרבנו ולא ידעו את אשר הם מבקשים ועל מה הם מגינים. ה' סובארין ומתי סייעתו, אשר נשבעו להפוך את בית ישראל לחבר צוענים, צועקים ככרוכיא זה שנים רבות: בטלו את הרבנות המכהנת בישראל מטעם הרשות! ואת מלחמתם עם הרבנות הזאת חדשו עתה ביתר שאת, ב ש ע ה ש מ ת נ ג ד י ה ה ש כ ל ה ב ק ר ב נ ו מ צ א ו ל ה ם ע ו ז ר י ם ו ת ו מ כ י ם מ מ ק ו ם א ח ר, וסופרינו עומדים גם הם איש בבית מדרשו וקוראים: הצילו אותנו מן השקר, השיבו לנו את אור האמת! את „אור האמת", את הרבנות של ימי הר"מ מרוטנבורג, לא ישיבו לנו, כאשר לא ישיבו לנו את דורו, אבל מן השקר יוכלו להציל אותנו, כלומר, הרשות תוכל לאמר לנו בעצם יום אחד: „נלאיתי נשוא, יהודי הטובים, את טרחכם ומשאכם וריבכם; אין לי ענין אל רבניכם כלל; יטול את השם הזה כל מי שרוצה; אך לגבי דידי אין לכם עוד רבנים ורועי הדת כלל". הלא אל השעה הזאת עיני שונאינו צופיות. האמנם לא ידעו סובארין ומרעיו

במה להכאיב ולהציק לעם הזה? אל אלהי ישראל, לו היה לסופרינו המבקשים טובתנו החלק הקטן מחושם של אויבינו אלה להכיר מה טוב ומה רע לנו! — הוי, שונאינו אנשי מעשה הם, בעלי חוש חריף לדעת עת לכל חפץ, להבין את החיים ואת הכחות הפועלים בחיי מדינה, וסופרינו מליצים מפולפלים הם, היודעים באופן היותר טוב לכתוב מליצות מלאות פלפלין, שהקוראים על בטן שבעה לשם תענוג ועכול המזון נהנין מהן. האם לא יראו ולא יבינו סופרינו, כי אולת וכלמה היא לנו לבקש מאת הרשות: הסירו בשם אלהים מרבנינו את עול הידיעות של חול, שהן למותר להם לגמרי; יגדל נא חסדכם אתנו ותנו לנו לבחר לנו רבנים שאינם יודעים להבדיל בין שם לפעל ומעולם לא שמעו כמה זויות נצבות במשולש! ידעו נא רועי האמונה של כל עם ועם ברוסיה את דברי השטות ההם, ולרבנינו שיחיו די בשור הנסקל וחמץ שעבר עליו הפסח! האם טחו עיני האנשים האלה מראות כי איש שאין בו ראשית הידיעות ההן, שאינו יודע נמוסי החברה והמדינה, אי אפשר לו בימינו להכבד על פני העם?

אמנם פה אני נוגע אל ענין הרבנות בכללו, והוא יהיה תוכן מאמרי הבא.

מנחם־אב.



השקפה על דברי המדינות.

(נסיעתו של קיסר רוסיה לצרפת, — דירוליד ופקודתו. — הסכסוך בין צרפת וטורקיה.—קונסטן עזב את קונסטנטינופול.— מצב הענינים בחצי אי הבלקנים. — הפרינץ טשון ומחלתו. — הפרינץ טשון אצל הקיסר ווילהלם).

נסיעתו של קיסר רוסיה לצרפת הדיחה את יתר כל דברי המדינות לקרן זוית. אח״י הבהלה מרוב שמחה אשר אחזה את הצרפתים למגדול ועד קטן בבוא השמועה הראשונה כי הקיסר בוא יבוא, התחילו ההכנות, וההכנות עם כל התכונה גדולות שבעתים מאשר היו בשנת 1896 בבוא הקיסר אל הארץ בפעם הראשונה. אין לך מחוז ואין לך עיר אשר לא יהיו נכונים להשתתף בקבלת הפנים, אין לך מפלגה ואין לך אנודה אשר לא תבוא באיזו עצה או תחבולה בכדי להגדיל את כבוד הקבלה. כל המפלגות מתחרות אשה ברעותה בכדי להראות את שמחתן על הכבוד הגדול אשר עושה רוסיה לצרפת. ביותר ימשוך אחריו את לב הקהל קול הקריאה, אשר הביא מכה״ע „דראפא״, ועליו כתוב ממעל: „פקודת דירוליד״. דירוליד, נשיא אגודת הפטריוטים, חוזר בתשובה לעיני כל העם ואומר לחדול מסכסך מהיום והלאה את המפלגות זו בזו. בקול הקורא הזה הוא פונה אל מתי סודו ואל הלאומיים ומצוה אותם לשכוח את כל הסכסוכים שבין מפלגה ומפלגה ברגע בוא לארץ צרפת הוד הקיסר והקיסרית, ואת הפטריוטים הוא מצוה להיות נלוים עם לובע, אשר בעיני האורחים הנעלים הוא בא־כחה של צרפת. בכל העת אשר קיסר רוסיה יהיה אורחנו — אומרת „פקודת דירוליד״ — עלינו לראות בהאיש, המתהלך יר ביד עם הוד כבוד הקיסר הנעלה, רק את נשיא הריפובליקא הצרפתית. נעזוב נא את שנאתנו, נסע נא לדינקירכן, נסע נא לרינס, ובבוא בעל בריתנו נקרא נא כאיש אחד חברים: „יחי הקיסר! תחי צרפת!״, לבעבור לא יכיר הקיסר אף במעט את הסכסוכים הנוראים אשר היו בנו בעת האחרונה לסכסך איש באחיו. — דירוליד, השה התמים, מתאונן על סכסוכים שבין מפלגה למפלגה. אמת נכון הדבר, במקום שלאומיים צרפתים עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד!

בין כה וכה והסכסוך שבין צרפת וטורקיה הלך ורב. קונסטן, ציר צרפת על גדות הבוספורוס, עזב את קונסטנטינופול ויבוא לפאריז, ובקונסטנטינופול יראים מאד פן יחזירו בפאריז את כתבי־המסע ליד מוניר־ביי ציר טורקיה וחדל כל משא ומתן של דיפלומטיה בין שתי הארצות. לרגלי הדברים האלה משמיע מכה״ע „טיימס״ את תקותו, כי באין ספק יתעורר השולטן עתה להביא את הענין „לידי סדרים״ בלי כל איחור. השעה הזאת, אומר מכה״ע ההוא, אינה שעת כושר כלל שיוכל השולטן לערוך את לבו להתגרות באחת הממלכות הגדולות, וביחוד בממלכה זו, אשר בריתה עם שכנה הצפוני עתידה להיות מתחדשת בעוד ימים מועטים ברוב פאר והדר. אין אנחנו מאמינים כי הממשלה הצרפתית רואנת יותר מדי לרגלי הענין בטורקיה, ואולם על השולטן להביא את הענין ההוא לידי סדרים תיכף ומיד, בשביל השלום בחצי אי הבלקנים. אין כלל מן המוכרח להדליק עץ־נפרית חדש בקרבת אוצרות אבקות־שרפה. יש אותות לרוב כי האוצרות האלה הגיעו עד לנקודה זו, שבכל רגע קרובה העקספלוזיה לבוא. אין אנחנו מגזימים אם נאמר כי הענינים במקדוניה ועד הדונוי דומים בהרבה פנים למעמד הענינים בשנות 1875—1876 לפני היות מלחמת הסרבים ומלחמת הרוסים. אכן טוב יעשה השולטן אם יתן מעט את לבו אל הדברים האלה, לבעבור לא יבוא, בהיות לבו זועף על צרפת, לידי נסיון לשכוח כי פסיעה עקומה אחת תוכל להביא את העם לידי פרעות בחצי אי הבלקנים, והפרעות האלה מסוכנות הרבה יותר מכל אותם הסכסוכים בקרב הארץ פנימה, אשר אותם הוא אומר להעביר מקרב הארץ על ידי מה שהוא מסרב למלא את תביעותיהם הצודקות של איזו צרפתים.

והפרינץ טשון הנוסע לברלין אל הקיסר ווילהלם חלה את מחלתו בדרך בהיותו בבזיליאה. המחלה איננה, חלילה, מחלה שיש בה סכנה. את הדבר הזה מבינים גם בברלין, אם כי עושים הם את עצמם שם כאלו האמינו שהמחלה היא מחלה שיש בה ממש. ואולם הציר החיני החדש בברלין, שבא גם הוא לבזיליאה, העיד בעצמו בפני עדים כי הפרינץ כבר שב לאיתנו; אבל דברים אחרים עוד עומדים לשטן לו בדרך ומונעים אותו מבוא לברלין, כי ידיעות הגיעו אליו מברלין אשר הכריחו אותו להתעכב עוד בבזיליה, יען כי שאלו ממנו דברים אשר אי אפשר לו למלא אותם עד אם תבאנה אליו ידיעות מסיאן־פו -- כלומר מאת הקיסר — להורותו את המעשה אשר עליו לעשות. ובכן זאת היא „המחלה״.— והידיעות אשר הגיעו אל הפרינץ, ואשר הכריחו אותו להפסיק את נסיעתו באמצע, פשוטות מאד ונוגעות רק אל סדרי הצירימוניה ברגע בואו לפני קיסר אשכנז; ויען כי גדול כל כך הערך אשר החינים נותנים לנימוסי הכבוד, לכן מוכרחת גם אשכנז לעמוד על דעתה ולשאל מאת איש חיני שיחלק למושלי אירופא את כל הכבוד שהוא מחלק למלכו בארצו. בארצו, בבוא החיני לפני הקיסר, עליו לנגוע במצחו אל הקרקע שלש פעמים ולהשתחוות אחרי כן תשע פעמים ארצה. ואולם הפרינץ טשון אומר לפטור את הקיסר ווילהלם רק בשלש השתחויות לבד. — והנה בעוד עיני אירופא נשואות לברלין ולבזיליאה לראות את אחרית הדבר, והנה השמועה באה מברלין כי נשתנו פתאם פני הדבר מן הקצה אל הקצה ויש תקוה למוצא טוב אשר יהיה לרצון לשני הצדדים גם יחד.

הקיסר ווילהלם מחל על כבודו וויותר על מעשי נימוסי הכבוד הקשים מאד על החיני, ובכן בא הפרינץ לברלין, ומשם לפוטסדם, ושם קבל אותו הקיסר ווילהלם באין שלישי עמהם, מלבד המליץ אשר היה ביניהם.



מאורעות ומעשים.

המיניסטריום של ההשכלה ברוסיה אומר לפתוח מראשית שנת הלימודים הבאה מערכה שלמה של בתי ספר טכנים ממדרגה נמוכה ותיכונה. בתי ספר כאלה יפתחו גם באיזו כפרים ועל יד בתי חרושת גדולים. — המיניסטריום הוא באר כי נתינת הרשיון לפתיחת בתי גימנזיום אשר יתכלכלו בכסף העדה מסורה למפקח גליל הלמודים ולא דרוש ע״ז אישור וקיום מצד המיניסטריום.— בבי״ד התברר דין איש יהודי ה׳ פאיאנס מווארשא אשר בא לפטרבורג מבלי אשר היתה לו זכות הישיבה שם. שופט השלום מצא כי יהודי הבא לעיר מחוץ לתחום מושב ב״י אינו עובר בזה את סעיף 63 לחקי העונשין, אחרי כי הסעיף הזה כונן רק נגד אנשים העוזבים את מקום מושבם אשר הוגבל להם עפ״י פקודה מיוחדת או החוזרים למקום אשר גרשו משם, וע״כ הצדיק את הנאשם בדינו. אולם ועד השופטים ענש את ה׳ פאיאנס לשלם קנס 25 רובל. הנאשם הגיש קובלנא לפני הסינט אשר הואיל לבאר כי איש יהודי, הבא לעיר מחוץ לתחום, נתבע לדיני קנסות רק אם לא יחפוץ לשלם את עונש הכסף המוטל עליו ע״פ החוק, וע״כ כל המשפט של פאיאנס נתעורר שלא כדין.— מלייפציג מודיעים כי הסופר ד״ר שלמה מאנדעלקערן חולה זה ירחים אחדים ומחלתו אנושה מאד.— הגפנים במושבות אחינו בא״י עשו ענבים כדי 30% פחות מבשנה שעברה, ביחוד רע היה הבציר בהמושבה וואדי-חנין. בכלל חושבים כי בשנה ז יובאו אל היקב לא יותר מן 10,000—12,000 קנתרי ענבים לעמת 20,000 שבשנה שעברה. גם קבלת הענבים אל היקב מתנהלת בכבדות, והדבר הזה גורם נזק רב להקולוניסטים, כי הענבים יבשו וירקבו על הגפנים. גם מצב עובדי האדמה בהמושבות לא טוב, ביחוד בארץ הגליל, כי בסבת השרב בחורף שעבר לא עשתה כל תבואה פרי. אולם הבצורת בשנה זו לא מנעה את הממשלה להעלות את מס העישור. כל הסבות האלה גרמו ליאוש נורא, עד כי רבים מבני הקולוניסטים פנו אל פקיד חברת יק״א כי יתן להם כסף להוצאות הדרך ועזבו את הארץ.— הידיעות ע״ד הגבלות מספר התלמידים היהודים בבתי הספר הגבוהים והתיכונים מתאמתות. מכה״ע „יוזני קראי״ מודיע כי בהאוניברסיטה בעיר חרקוב נתקבל מכתב חוזר של שר ההשכלה אשר על פיה הושם לחוק כי מהיום יתקבלו תלמידים יהודים בהאוניברסיטות במאסקווא ובפטרבורג רק במספר 2%, בהאוניברסיטה באודיסא במספר 7% וביתר האוניברסיטות 3%. מכה״ע „אָדעס. וויעד.״ מודיע כי מכתב חוזר כזה נתקבל באודיסא ויצא לפועל עוד בשנה זו. גם נודע כי בשנה זו יתקבל אל האוניברסיטה בפ״ב לא יותר מן 2%. מכה״ע בקיוב מודיעים כי מספר היהודים המתקבלים אל האוניברסיטה שם הוגבל עד 7% לעומת 10% שבשנה שעברה. מכה״ע „דינא-צייטונג״ מודיע כי אחרי שנתקבלה פקודת שר ההשכלה ע״ד הגבלת מספר התלמידים היהודים עד 2%, פנה הדירקטור של הפוליטכניקים שם בשאלה אל שר ההשכלה, אם יש למנות בכלל זה גם את התלמידים שגרשו מן הפוליטכניקים בגלל השתתפם בפרעות הסטודנטים, ושר ההשכלה ענה, כי יחד עם הסטודנטים המגורשים יתקבלו יהודים במספר 5%.— בהפוליטכניקים בקיוב יתקבלו יהודים 15%, ואולם מספר כתבי הבקשות אשר הוגשו מצד יהודים עולה יתר הרבה, וביניהם מיהודים אשר כבר כלו חוק-למודם בבתי ספר גבוהים. כנודע יש לאלה דין קדימה על אחרים, וע״כ אחרי התקבלם להאוניברסיטה לא ישאר עוד מקום לתלמידים אחרים.— בדין וחשבון של ועד חברת „הצלם האדום״ ביעליסאוועטגראד לשנת 1900 אנו קוראים, „כי ע״פ החלטת הועד מן 28/9 תוכלנה לבוא לשמוע בלמודי השיעורים כנוצריות כעבריות, ואולם האחרונות רק במספר מוגבל בחוק.״ מכה״ע „אדעס. וויעד.״ מעיר ע״ז, כי כל איש בר דעת יבין כי החוק ע״ד הגבלת מספר התלמידים היהודים אין ענינו כאן, אחרי כי אגודת האחיות הרחמניות, השומעות לקח כלמודי הרפואה ושמוש חולים, לא תוכל להחשב לבית ספר המתנהג עפ״י דיני הפרוצנט; זרות ההחלטה הזאת תראה עוד יותר, בשימנו אל לב כי משבעה עשר הרופאים העובדים בלי תשלום גמול בבית-המרפא של חברת הצלם האדום, 14 הם יהודים, וגם כל המורים המטיפים לקח הם יהודים עד אחד, ועוד יפלא בעינינו, כי היהודים האלה בשמעם את החלטת הועד לא יצאו נגדה במהאה.— מספר בעלי הבתים בווארשא עולה למספר 6077, וביניהם 1437 יהודים. המספר הזה מתאים למספר התושבים היהודים בערך להנוצרים.

הועד-הפועל בווינא קבע את זמן ה ק ו נ ג ר ס ה ח מ י ש י מן 26 עד 29 דצמבר ש״ז ומקומו יהיה בבזיליה עפ״י סדר הענינים הזה:

יום ראשון: (יום ה׳ לשבוע) הישיבה שלפני הצהרים בשעה 10 : 1) פתיחת הקונגרס ע״י ראש הועד הפועל; 2) בחירת הקומיסיה הליגיטימציונית, סופרי הקונגרס ושאר הקומיסיות; 3) סדר הענינים; 4) דין וחשבון של הועד הפועל, ענינים כללים וחשבון הכספים. הישיבה שאחרי הצהרים בשעה 4 : 5) וכוחים ע״ד הדין והחשבון.

יום שני: הישיבה שלפני הצהרים בשעה 10 : 6) השאלות הנוגעות להרמת המצב הגופני, הרוחני והמוסרי של היהודים: המרצה הראשי ד״ר מקס נורדוי. ענינים כללים ופרטים: א) ע״ד הרמת המצב הגופני; ב) ע״ד הרמת המצב הרוחני, וענין זה מתחלק לפרטים שונים: א) הספרות העברית, דברי הימים לב״י והשפה העברית, המדעים העברים, המלאכות היפות העבריות וחינוך העם; ב) ע״ד המצב האיקונומי. הוכוחים ע״ד הענינים האלה ימשכו ביום זה עד שעה 3 אחר הצהרים בלי הפסק.

יום שלישי (שבת) משעה 6 בערב: 7) אורגניזציה (הרצאות ומשא ומתן);

יום רביעי (יום ראשון לשבוע): הישיבה שלפני הצהרים בשעה 10 : 8) קרן קימת של העם; 9) הבנק הקולוניאלי. הישיבה שאחרי הצהרים בשעה 4 : 10) דין וחשבון של הקומיסיות התמידיות; 11) בחירת הועד הפועל והקומיסיות; 12) הצעות שונות וכו׳.

שמות המרצים יפורסמו בקרוב.



אִסִידוֹר זִינְגֶר.

(ע״ד הענציקלופדיה האנגלית-העברית.)

מאת ר. בריינין (ברלין).

לא את תמונת אחד החכמים והסופרים הזקנים הנפטרים מעבודתם אנכי מצייר היום, לא את תמונתו של אחד הסופרים המתים בעתם או שלא בעתם, כי אם את תמונתו של אחד הסופרים החיים, אשר הוא עתה בדמי ימיו.

אמנם יש שעה של קורת רוח גם לביוגרף מושבע כמוני.

לא עונג מיוחד הוא לבקש „נושא״ לביוגרפיה בבית מחסה הזקנים או בבית הקברות. אולם מה נעים הדבר לכתוב על אודות איש דוקא בשעה שהוא עובד ויוצר, בשעה אשר הוא טֹוֶה את חוט תולדותיו, בשעה אשר הוא רק מכין שלא מדעתו את החומר הדרוש להביוגרף.

הכותב את תולדותיו של איש מת או זקן חשוב כמת למה הוא דומה? לאיש המחבר כתובת על גבי מצבה שאינה מעלה ואינה מורידה להקבור תחתיה. דבר אחר הוא לשקול ולערוך את עבודתו של איש חי אשר רק זה החל לנסות את כחותיו, וגם הוא בעצמו לא ידע את מדרגתו האמתית.

עבודתו של הד״ר זינגר...

אל תבהלו קוראי: את אבק בית המדרש לא אכניס הפעם למאמרי. לא אצבור הפעם על שלחן עבודתי את כל הספרים אשר הוציא זינגר עד עתה לאור, לא אשקול את כבדם, לא אמנה את כמותם ולא אבחן את איכותם. אין אני רוצה לקפח בזה שכרם וערכם של ספריו. אבל הד"ר זינגר הוא יותר מספריו, הרבה יותר.

אם נשפוט את זינגר עפ"י ספריו, אז יאֻמר: הוא אחד מסופרי־היום החרוצים והמהירים שרבים כמוהם בשוק הספרות.

אולם הדבר אשר יבדילהו מסופרים רבים כמותו — הוא חפצו העז לברוא גדולות. הוא חפץ וגם יכול.

סופרים כזינגר מולידים ערכים חדשים בעולמנו, הם מרגילים את הקהל העברי להתיחס אל אנשי־הדיו באופן שלא הורגלו בו.

אמנם לא הוליד זינגר רעיונות חדשים ומקוריים, גם נצורות לא גלה. לא כמות ספריו ולא איכותם הם הנותנים לו ערכו המיוחד.

רעיונות לא יחסרו לבן־זמננו. לפעמים נמצאים הם באוצרו עוד יתר מדאי. אבל הרעיונות הרבים הלקוחים בהקפה מאוצרם של אחרים פורחים באויר, מבלי אשר יקבלו צורה חיה וממשית.

הד"ר זינגר לא נתן להקהל העברי מחשבה חדשה. לא בזה כחו. אבל הוא מעתיק נפלא. הוא מעתיק את המחשבות הגדולות בשפת החיים. הוא נותן ל„הנשמות הערטילאות" צורה ודמות. כשהוא חושב הוא יחד עם זה גם עובד.

בחורף שנת תרנ"ג ישבתי בחדר־עבודתו של המטיף א. יֶלינֶק בווינא. גופו של ענק־הרוח הזה היה אז ככלי חרס נשבר. עוד שנים אחרות לפני זה נתחרש. רק ע"י קנה־שמיעה יכלו לדבר אתו. ואולם רוחו היה בריא ורענן, מלא זוהר ובדיחות עברית. לדבר עם החכם המנוח הזה רק בענין אחד ולכונן את זרם שיחתו רק אל נקודה אחת היה דבר בלתי־אפשר. יֶלינֶק היה ענציקלופדיה חיה. רוחו רחף במהירות רבה על פני ענינים רבים ושונים בבת אחת. מענין לענין נתגלגלה שיחתנו ע"ד הד"ר זינגר.

„הוא, זינגר, איש העתיד!" — קרא הזקן ההולך למות בהתפעלות רבה.

בשנת 1882 הוציא זינגר, שהיה אז כבן כ"ב שנה, את ספרו הראשון: „ברלין, ווינא והאנטישמיות". את ספרו זה כתב על פי עצת ילינק, אשר האמין עד יום מותו כי יש ביד הסופרים המהירים והחרוצים לשרש את השנאה לישראל — זאת „חרפות המאה" — מלבות בני העמים. הספר היה כתוב בסגנון עז וחריף, והמחבר השתמש ב„פולמוס הקולמוס" כמלומד מלחמה. לא התוכן, לא הראיות והמופתים, לא הרעיונות והמחשבות המה העיקר בספר זה, כי אם עקיפי הוכוח ודרכי המלחמה. הספר הזה הרעיש אז את עולמם של מכתבי־העתים, ובמשך ימים אחדים נמכר כולו. ילינק ראה במלחמת זינגר נגד ביסמרק מעין מלחמת דוד עם גלית הפלשתי. המחבר הצעיר אשר הרגיז את איתני אשכנז נתן אז תקוה בלב רבים ממכיריו כי באומץ לבו יברא גדולות.

הד"ר זינגר נשא תמיד בלבבו מחשבות גדולות. הוא איננו עתה עוד איש־העתיד, כי אם היה כבר לאיש־ההוה, לגבור־היום. הענציקלופדיה האנגלית־עברית והתחלת יסוד האוניברסיטה העברית בניו־יורק הן הנה ראשית מפעליו הכבירים, מפעלים הנותנים את הזכות והמשפט לפועלם לקחת מקום בשורה הראשונה של גבורי אומתנו בתקופה האחרונה.

זינגר נולד ביום 10 נובמבר שנת 1859 בעיר וַוִיסְקירכן אשר במורביה. בשנת 1878 גמר את חוק למודיו בהגמנזיום אשר בקרימזיר בתור תלמיד מצוין. אחר כן נכנס אל מחלקת הפלוסופיה אשר להאוניברסיטה בווינא. מלבד פלוסופיה ודברי הימים למד גם את לשונות הקדם ויעבוד בשנים ההן עבודה רבה, ומוריו שָׂמו בו עיניהם לטובה. בשבתו על ספסל בית־מדרש המדעים היתה מתחלה בדעתו לשמוע לקח גם באחד מבתי מדרשי הרבנים ולהיות „רועה" לעמו, אבל רוחו שהיה שואף מנעוריו לגדולות לא חפץ להכלא בחוג צר של רבנות. בכל זאת היה בא, בימי שבתו בווינא, לשמוע לקח מפי המורים, החכמים העברים, בבית־המדרש הגדול, בתלמוד ומדרש, בתנ"ך ובאגדה.

עוד בהיותו תלמיד בית־מדרש המדעים נסה את כחו לכתוב מאמרים ע"ד היהדות ושאלותיה העומדות על הפרק, אשר הסבו עליהם את עיני הסופרים והחכמים העברים, ובתוכם גם את עיני הד"ר יֶלינק, בווינא. עוד במאמריו אלה הצטיין בהתלהבות רוחו של איש־אמיץ־הפעולה ובארוקותו בהיהדות המסורה.

בשנת 1882 הוציא זינגר את ספרו השני „פרעססע אונד יודענטהום". במשך עת קצרה נדפס בשתי מהדורות. בספרו זה כבר הראה את כשרונו המיוחד להתוות תכניות לעבודת סופרים שונים המכוונה לתכלית נעלה אחת, את כשרונו הסדורי ואת סקירתו הרוחנית המסוגלת לתפוש את הקוים היסודיים והעקריים בכל תמונה גדולה.

מן האוניברסיטה בווינא הלך זינגר לברלין לשמוע לקח מפי גדולי החכמים אשר בעיר הזאת במקצעות מדע שונים. הוא היה תלמיד מובהק להמורים העברים לצרוס ושטיינטהאל. גם בבית המדרש לחכמת ישראל אשר בברלין שמע לקח משך זמן מה, לא למען קבל סמיכה, כי אם למען העשיר את ידיעותיו במקצוע זה. כפי הנראה לא מצא בבית הזה את אשר בקש. בברלין התודע אל הפרופיסור לודוויג שטיין, אשר היה בעת ההיא אחד הרבנים לעדת האדוקים ויחד עם זה, כפי אשר ספר לי שטיין בעצמו, אחד ממבקרי חזיונות התיאטראות במכתב־העתי „ברלינר טאגעבלאט" (הוא היה חותם שם בדוי תחת מאמריו). ההתודעות הזאת היתה פוריה מאד: שטיין היה מעודו איש שואף לגדולות ומרחיק לראות. מעודו היה איש מחשבה ומעשה כאחד וישפיע מרוחו הכביר על כל הקרובים אליו ויעורר להתרומם מעל סביבתם ותנאי מקומם. עוד אז הכיר בזינגר כי זה האיש נברא להרים את ערך היהדות והספרות העברית לא בתור רב ומטיף, כי אם בתור אחד הסופרים ואנשי המעשה, אשר די עוז ברוחם לפקד צבא אנשי־הדיו והמחשבה ולסדרם ולחברם לעבודה גדולה לאומית אחת.

בשנת 1883 שב זינגר לווינא. בשנת 1884 כתב את ספרו „לשונות המופת והשפעתן על השכלת רוח האדם". ספרו זה זכה לאחד הפרסים הגדולים של האוניברסיטה בווינא ומוריו קבלוהו בתור דיסרטציה, ואחרי עמדו על הבחינה קבל תעודת דוקטור.

אך ירד זינגר מעל ספסל בית מדרש המדעים ויתפרץ אל שדה מלחמת הדעות. הוא כתב אז את קונטרסו: „זאֶללען דיא יודען כריסטען ווערדען". במגלה־עפה זו, אחד מכלי נשקי הזמן החדש, התנגד המחבר הצעיר בכל עוז רוחו אל חוק נשואי התערובות, אשר דנו אז על אודותיו בבית המחוקקים האונגרי. לרגלי ספרו זה החליף זינגר מכתבים עם כהני הדת הנוצרית, עם רַבֵּי הממשלה ונסיכי המלכות. רבים מן המכתבים האלה הוציא בקובץ מיוחד. שנים אחרות התעסק זינגר בעבודות ספרותיות שונות: הוא היה עוזר למכתב־העת „מינכ. אללג. צייט.", „לייפציגער איללוסטר. צייטונג" ולמכתבי־עתים אשכנזים־עברים שונים. הוא העתיק את ספרו של הציר הצרפתי בווינא פֿאשע ע"ד הענעל ושופנהויער מצרפתית לאשכנזית.

בשנת 1887 קרא הגרף פֿאָשע את זיננר לפריז, ועל ידו התודע לרבי המדינה ואל הסופרים הצרפתים הגדולים. במשך שנות שבתו בפריז העתיק ספרים שונים מצרפתית לאשכנזית, כמו „מלחמת אשכנז וצרפת" של הגינירל בולנג'י; „אנגליה ורוסיה" של ברתולמי ס"ט הילר; „העבדות" של צדוק הכהן, ועוד ספרים רבים גדולים וקטנים. הצרפתים הכירו את ערך עבודתו הספרותית של זיננער להרחבת המחשבה הצרפתית בשפת אשכנז וימנוהו לחבר בחברות מדע ומחקר. מלבד עבודת התרגומים כתב מחברות אחדות אשר בהן יביע את רום ערך צרפת ומקומה באירופה.

עד שנת 1891 נסה הד"ר זינגר את כחו במקצועות שונים בספרות ויתודע פנים אל פנים אל גדולי החכמים העברים באשכנז, אוסטריה, צרפת ואיטליה, גם מצא לו מהלכים בקרב חכמיהם ובקרב רבי־המדינות האמורות. כל נסיונותיו הספרותיים וכל התודעותו אל גדוליהם,— איך שלא נדרוש אותם, מעידים על רוחו הער, על שאיפתו לגדולות. זה הוא הדרך אשר בו הלכו ובו ילכו רבים מן הסופרים המהירים ואדירי־הפעולה בצרפת ובאמריקה עד אשר זכו או יזכו לעמוד או לשבת במקום גדולים ולפעמים גם לברוא גדולות.

כל הספרים, אשר הזכרתי ואשר לא הזכרתי, שכתב הד"ר זיננר עד השנה ההיא, שנת 1891, היו לו רק כעין מעברה, כעין הכנה אל עבודתו הגדולה, אשר אליה שאף מנעוריו. כל ספריו עד העת ההיא נכתבו במהירות מפליאה, כראוי לדור הקיטור והחשמל, ובחריצות רבה ובכשרון ההסתגלות לתנאי המקום והזמן המיוחדה להסופרים היהודים באירופה.

בשנת 1891 החליט הד"ר זיננר להוציא ענציקלופדיה עברית, מלאה ושלמה, בשפת אשכנז או צרפת. במשך של חמש שנים השתדל למצוא באירופה מו"ל להמפעל הענקי הספרותי הזה. לתכלית זו פנה להעזרה המוסרית של רוב חכמי ישראל באירופה ולהמולי"ם היותר נדולים, כמו ברוקהויז, ואחרי כל ההבטחות, ההתחלות והנסיונות, קולות־הקריאה, רשימות הענינים והסופרים ומאמרי מכתבי העתים לא עלה בידו דבר זה. באירופה, אשר שם חיו כמעט כל החכמים אשר הכינו את החומר הדרוש לענציקלופדיה עברית, ואשר שם יחיו כיום רֻוב העוזרים הקבועים של אותה „Jewish Encyclopedia" שהוא מוציא עתה, לא מצא יוצר המפעל הלאומי הזה את ההון הדרוש להוצאתו. החכמים והסופרים העברים, וגם רבים מחכמי הנוצרים, אשר שמחו מתחלה לקראת הבשורה, כי השברים והרסיסים, האבנים, המסד והטפחות של חכמת ישראל הצבורים בספרותנו העתיקה והחדשה, בלשונות שונות, יהיו סוף סוף בידי בנאים אמנים להיכל אדיר ומשוכלל ופזורי רוחנו יתכנסו במקום אחד,—כל אלה החכמים והסופרים התיאשו מהרה בראותם, כי זיננר לא מצא ידים למפעלו ורוחו הכביר לא מצא אזנים קשובות בין אדירי ההון ובין המולי"ם הגדולים. החכמים והסופרים האמינו, כי כל עמלו של ה„חולם הגדול" עלה בתוהו, ואחרי אשר בזבז את כחותיו לריק יקבר גם הוא את מחשבתו בלבבו. כמעט שחקו לקלות־דעתם בהאמינם מתחלה כי מפעל ענקי כזה יצלח בימינו ובתנאי חיינו וקיומנו, וישיבו כל אחד לחטוט בזויתו הצרה, לחקור ולכתוב בעד ה„שרידים" היחידים שהמה, לכל היותר, אחד בעיר ושנים במשפחה.

זמן־מה שבה תקותם לתחיה וימצאו נחמה בהבשורה החדשה, אשר נפוצה בישראל, כי נמצא גואל עברי לרעיון הענציקלופדיה העברית. מאמריו של אחד־העם במכתבי העתים העברים ע"ד „אוצר היהדות" ובשורתו כי ה' ק"ז וויסאָצקי הואיל להניח את היסוד להמפעל הגדול*) עשו רושם גדול על חכמינו במערב. בזה הודו כלם, כי „אוצר היהדות" צריך להיות נכתב עברית, השפה המשותפה לכל העוסקים בחכמת ישראל, בשפת העם שיש לה עבר גדול, הוֹה חי וגם עתיד גדול נשקף לה. השמחה היתה כפולה: עריכת האוצר היתה צריכה להיות נמסרת ליד אחד העם, שהוא מוכשר לעבודה זו על פי ידיעותיו, עפ"י כשרון המסדרים שבו, עפ"י מתינותו, צלילות־דעתו, אהבתו בכל את הקצור, התוכן והתמצית וע"פ אהבתו העצומה להיהדות ואידיאליה והתומך החמרי, אשר הבטיח להניח את היסוד, כלומר לתת את הכסף הדרוש להתחלת המפעל הגדול, למען יוכל להיות נגמר.

אבל גם שמחה זו היתה קצרה, משוש ה„חג שברחובנו" שבת אחרי ימים מועטים.

מחשבתו הגדולה של אחד העם לא יצאה לפעולה ותקבר בהקבר הגדול, ששם אנחנו מקברים זה כאלפים שנה את רוב מחשבותינו הגדולות ותקותינו הנעימות. לא פה המקום לטפל בהשאלה: מי הוא האשם בזה?

התשובה היותר נכונה תהיה: כלנו אשמים בזה. אשמים אנחנו על שעם עני בחומר וברוח הננו. אשם הוא גם אחד העם בזה, שהוא אסטנים־מוסרי, אציל־ספרותי ומאמין ברוחניותו של עמו במדה מרובה כזו, שאולי לא הורשה לבן עם דל ומסכן. אחד העם לא הלך אל ההר. הוא קוה. הוא חכה, כי ההר יקרב אליו. לא כן הד"ר זינגר. הוא איש מודירני, בכל אורותיה וצלליה של משמעת המלה הזאת. לא לחנם למד בבית־מדרשם של חכמי אירופה וסופריה. לא לחנם שמש דיפלומטי המערב. הכל התיאשו מן התקוה הטובה לראות בימיהם ובחייהם ענציקלופדיה עברית, באיזה שפה שתהיה, מלאה ושלמה במדה היותר אפשרית.

אולם הד"ר זינגר לא הסיח את דעתו אף רגע אחד מן המפעל הענקי הלאומי. הוא ידע כי ההר לא יקרב אליו. הוא נוכח כי העולם הישן הוא צחיחה וזרע המחשבות העבריות הגדולות איננו נקלט בה היטב, וישם את פניו לאמריקה.

בשנת 1896 בא זיננר לניו־יורק. במשך ימים מועטים למד את תנאי מקום־עבודתו החדש. הוא חונן בכשרון תַּיָרים, בחוש־הגלוי של ממציא ובהרגשה פסיכולונית דקה המכרת מה־ה טבעם ותכונתם של האנשים, אשר בחברתם יתהלך. כשרונותיו ויתרונותיו אלה הועילו לו למצוא בארץ־החדשה אותם האנשים הדרושים למטרתו הגדולה. הוא אָצל מרוחו הכביר על כל החכמים העברים אשר באמריקה. בעזרת ראש בית־המדרש הרבנים בסינסינטי, הד"ר וויז, מצא זיננר את אחד המולי"ם הגדולים, אשר נאות להוציא מכיסו הון עצום, עשרות רבבות דולר, להוצאות הענציקלופדיה האנגלית־העברית. המו"ל הזה הוא לא עברי, כאשר ישער כל קורא מראש, כי אם נוצרי מלידה, והוא הד"ר פֿונק, ראש בית־הוצאת הספרים, אחד היותר גדולים באמריקה, הנקרא בשם „פֿונק וואַגנאָלס".

אין קץ להמעצורים והמכשולים הגדולים אשר מצא זיננר על דרכו זה. רבים מאחינו, אנשי־הדיו והעט, אשר עינם היתה צרה, מטעמים רבים ושונים, בהמפעל הלאומי הכביר הזה, הוציאו, כיד הרכילות הטובה עליהם, דבות שונות על המו"ל וההוצאה, על תכנית־המפעל ותכליתו וכדומה. הטובים שבהם או שהטילו ספקות וחשדים

*) מאמרו הראשון של אחד העם ע"ד „אוצר היהדות בלשון עברית" נדפס ב„המליץ" בחודש תמוז תרנ"ד. הכותב.

בכל הענין הזה או, באופן היותר טוב, עמדו מרחוק וימנעו מכל עזרה מוסרית.

אולם הד"ר זינגר, אחרי אשר התגבר על המעצור היותר גדול: אחרי אשר מצא את המו"ל הדרוש והסכום הדרוש להוצאה הזאת, לא שם את לבו ליתר השוטנים והמפריעים. הוא לא בוזז את כחותיו על „פולמוס-הקולמוס". תקותו היתה חזקה כי המפעל בעצמו יטפח על פני שונאיו ורודפיו ויחריש את כל הדוברים עליו סרה.

בחריצות רבה ונפלאה במינה החל הד"ר זינגר לסדר את צבא מערכת-הסופרים והחכמים אשר בארצות ובמדינות שונות, ולתת לכל אחד את העבודה אשר הוא ראוי לה. אם כשרון מיוחד דרוש לכל מפקד כנסית אנשים, אשר יכוונם למטרה אחת ואשר יברא בקרבם משמעת, הנה קשה הדבר ביותר לפקד כנסית-החכמים והסופרים העברים,—זאת הכנסיה אשר בניה מפוזרים ומפורדים בכל קצוי תבל וכותבים איש איש כלשון העם. אשר הוא יושב בקרבו. בטקט מיוחד ובידיעה רבה ידע זינגר לסדר את מערכת-הסופ-ים הגדולה מאד, שביניהם ימצאו גדולי חכמי עמינו בכל הארצות, ולהעמיד את כל אחד מהם על מקומו ומשמרתו. רק האיש היודע היטב את טיבה של הכנסיה הזאת, אשר כל אחד מבניה הוא עולם בפני עצמו ורגיל לבנות לו במה בפני עצמו,—רק הוא ידע לערוך את העבודה הקשה, עבודה שיש בה חכמת-אנשים, אשר היתה דרושה להמנצח עליה עד אשר הביא בה את הסדרים והמשטר, ההתאמה והמשמעת הנכונה.

כותב הטורים האלה, בתור אחד העוזרים של הענציקלופדיה, התפלא לא אחת על שקידתו העצומה של העורך הראשי ד"ר זינגר, על מכתביו התכופים והארוכים המלאים הערות יקרות, וביחוד על כשרון-המסדרים שבו. בסקירה אחת חדה הוא מקיף את פני ענינים רבים ויודע למצוא בכל עת ובכל מקרה את המלה הנכונה. באופן מצליח הוא יודע להסיר כל מכשול, להשקיע כל סכסוך ולפשר את הקצוות. בחריצות רבה ובטוב טעם ודעת הוא מנהיג את המכונה הכבדה, רבת האופנים והגלגלים, של הוצאת הענציקלופדיה. בהמערכת של הענציקלופדיה, אשר הקציעו לה קומה שלמה מיוחדה בבית-הוצאת הספרים של פונק ואואגנאלס, עובדים שלשים וחמשה סופרים והכמים המקבלים שכר קבוע והגון, ויותר ממאתים וחמשים סופרים וחכמים מפורסמים היושבים בארצות שונות בשני הלקי העולם ישלחו מרחוק את פרי עבודתם על פי התכנית אשר התוו להם. מלבד זאת יתאחדו מעת לעת מספר ידוע מחכמי עמנו וגם חכמי הנוצרים בשני חלקי העולם וישתתפו במועצות הרידקציה. הד"ר פונק הוציא עד היום הזה מכיסו יותר משלש מאות אלפים רובל על הענציקלופדיה, ועוד כשבע מאות אלפים רובל יהיה עליו להוציא עד תום ההדפסה.

החלק הראשון, המכיל יותר מאלף עמודים גדולים, כבר יצא מבית-הדפוס (הענציקלופדיה תחזיק 12 כרכים כאלה לכל הפחות) כלול בהדרו עם ציורים רבים ותמונות שונות המצטיינים ביפים וכשלמות מלאכתם. הענציקלופדיה היא כאוצר יקר לכל הידיעות השונות הנוגעות להיהודים והיהדות בכל התקופות והארצות. הד"ר זינגר כותב אלי באחד ממכתביו: „...הענציקלופדיה שלנו צריכה להיות אוצר יקר ומלא על כל נדותיו לא רק להיהדות של העבר, לא רק מצבה להמתים, כי אם כתמונה חיה של היהדות החיה ושל גדולי עמנו בזמננו".

בהענציקלופדיה המונחת לפנינו ימצא המעיין את תמציתה של תורת ישראל בכל גלגוליה ולבושיה בארץ ובגולה, את כל הדעות והמחשבות אשר הוליד העם העברי, את תולדותיו בכל הארצות, את תולדות גדוליו ומצויניו בכל הדורות וגם בדורנו אנו, את תולדות הספרות העברית מיום היותה עד היום הזה ואת כל המסקנות האחרונות בכל מקצעות חכמת ישראל וכדומה. בה„כל-בו" הזה ימצא תועלת כל חוקר מומחה, בכל דבר הלכה ועיון, חקירה ודרישה שהוא עומד בו, ויקמץ את עתו וכחותיו לבל יבזבזם בחפושים שונים, וגם הקורא המצוי, הקהל הגדול, ימצא עונג בקריאת המאמרים והתולדות הכתובים בידי מומחים לדבר, בשפה קלה ונמרצה.

אמנם יש להצטער על כי כלי-חמדה זה כתוב אנגלית ואין היהודים בארצות המזרח וגם יהודי מערב שאינם קוראים אנגלית יכולים ליהנות ממנו ולהשתמש בו, אבל אחרי אשר יודפס כל הספר והמלאכה הענקית תגמר בידי עובדיה החרוצים — יש לקוות כי סוף סוף יצלח בידינו לתרגמנו עברית, ואז יתוקנו וישלמו גם החסרונות והמגרעות שנפלו בו, דבר שבלי זה לא היה אפשר. יכולים אנו למצוא נחמה גם בזה, כי אחרי אשר הענציקלופדיה כתובה אנגלית, השפה הקולטורית היותר נפוצה בעולם, ישתמשו בה גם חכמי הנוצרים למדינותיהם וכבוד עמנו ותורתנו ירום על ידה.

ביום כ"א לחדש מאי ש"ז עשתה החברה "The Judaeans" („היהודים") בניו-יורק משתה לעורכי הענציקלופדיה העברית לכבוד הכרך הראשון אשר יצא לאור לשמחת אוהבי עמנו וספרותנו. במדברו אשר נשא הד"ר זינגר, העורך-הראשי, הודיע כי עלתה בידו למצוא את הכסף הדרוש ליסוד אוניברסיטה עברית בניו-יורק, שבה שוכנת הקהלה העברית היותר גדולה בתבל, אשר בה יטיפו מעל הקתדראות תורת ישראל, דברי ימיו וספרותו מיום היותה עד היום הזה, גם הספרות העברית היותר חדשה בת דורנו בכלל, בלשון אנגלית, רוסית אשכנזית וגם עברית.

ע"ד גורל המחשבה הזאת ועתידותיה כבר כתבתי ועוד אכתוב פרקים אחדים.



מכתבי אחד הצעירים *).

הובאו לביה"ד ע"י

הלל צייטלין.

ו.

אחי!

כשאני מברר לעצמי את התיחסותי לדעותיו של ברדיצבסקי, הריני מוצא כי יש בה מעין התיחסותי לאידיאל המוסרי הלאומי של אחד העם.

ברדיצבסקי אומר ע"ד יחוסו לספר „על פרשת דרכים" כדברים האלה: „מיום שאני קורא בספרים לא קראתי בשום לב במקצוע שאלת ה„ערכין" בעולמו של ישראל דברים של טעם כאלה, שיחד עם רחשי הכבוד שהרגשתי בלבי למשפטם הבטוח, התעוררה בי התנגדות נמרצה להרבה מחשבות, אמרים והגיונות שהן הן גופי תורתו; והן הן הכריחו את רוחי לבא לידי החלטות אחרות בנדון הדברים האלה." (ספר „ערכין" צד 26).

*) עיין „הדור גליון 33.

אני כשאני לעצמי אינני רואה מצד ברדיצבסקי „ה ת נ ג ד ו ת נ מ ר צ ה" ל„גופי תורתו" של אחד העם, מפני שרואה אני כי קרוב לאותה העת שבה כתב ברדיצבסקי בשבחו של ה ס י ף[1], כתב גם בשבחם של ר' אברהם המלאך ושל ר' יוסי שותק[2]; רואה אני שקרוב לאותה העת שבה שפך ברדיצבסקי את כוס חמתו על ה„ספר" הבין גם את הרוממות שב„שר התורה", ואף גם רואה אני שאותו ברדיצבסקי המתנגד „לדעות אחד העם בסתר ובגלוי" נכנע לפני תכונתו המוסרית הנשגבה של אחד העם[3].

לא נ י ג ו ד אני רואה כאן, כי אם ה ב ד ל, כלומר לא תכונות ה פ כ י ו ת אני רואה כאן, כי אם תכונות ש ו נ ו ת זו מזו ולא הפכיות בהחלט.

אני הייתי רואה ניגוד עקרי בין אחד העם ובין ברדיצבסקי אם הייתי רואה את אחד העם מקים ומאשר תמיד את היסוד המוסרי וברדיצבסקי כופר בו בהחלט. ואולם רואה אנכי את ברדיצבסקי לא רק מהפעל לפעמים מרוממות בעלי המוסר, כי אם גם מדבר לפעמים בשבח בעלי מוסר פשוטים, כשבח בעלי מוסר שבסלבודקא[4]...

אין כאן אלא הבדל בדעות, שמקורו בהבדל נפשי. אחד העם הוא בעל תכונה מוסרית; ברדיצבסקי הוא בעל תכונה אסתטית. אחד העם לוקח לו לאמת המדה את הצדק; ברדיצבסקי לוקח לו לאמת המדה את היופי ואת הגדלות. עפי"ז נבין כי במקומות שהמוסריות והאסתטיקה נפגשות, שם שני הסופרים הנזכרים יכולים להיות בעלי דעה אחת, ורק במקומות שדרכיהן שונות, אז יהיה ביניהם פירוד של דעות.

הריני מוצא את גילוי שכינתו של ברדיצבסקי בדבריו אלה:

„הכל עומד על הגמור, על המלא, על הגדול ונשגב מאתנו וקומתו הזקופה.

על המלא ועל הגדוש!

צאו וחשבו מה שתחפצו, היו מה שתהיו, קטנות כל יראה וכל ימצא בכם ובכל גבולכם. התכשרו לגדלות המוחין!

כי גדול אלהים..." („נמושות" צד 26).

אני רואה בדברים אלו את הנקודה המרכזית שבחייו הפנימיים של ברדיצבסקי, וממנה אני מביט על הסתירות הרבות והתכופות שבספרו. מושג ה„צדק", אף כי גם הוא מתחלף ומשתנה לפעמים, בכ"ז איננו עלול לידי שנויים תמידים ורצופים כמושג ה„גדלות". יש אשר יראה ה' ברדיצבסקי גדלות מיוחדת באותה הגדה המספרת ע"ד „שר התורה", שכל ימי חייו היו רק עיון והשנה ושלאחר מותו „בהיותו קרוב לזיו השכינה לא יכול לפנות לבו מתורתו" ושגם „בעת אשר גדל הרעש בפמליא של מעלה (בעד התנגדותו לתורת הבעש"ט) עמד מבלי נוע, עמד וחזר על משנתו ופומיה לא פסוק מגירסא", ושגם אחרי אשר ענשוהו כי „יבוא מדי שבת בשבתו ברדת היום לשמוע תורת י ש ר א ל", הנה „אור יקרות יעטוף את כל המסובים הדבקים בהשגת אין סוף ומלאכי מעלה שטים ובאים להקשיב הד אלוה מתורת י ש ר א ל, ואותו צדיק תמים אינו מסיח דעתו ואינו פוסק ממשנתו..."[5].

יש אשר יראה ה' ברדיצבסקי גדלות מיוחדה באותו צדיק ששתק ארבעים שנה חסר אחת; יש אשר יראה גדלות מיוחדה במסירת נפשו של ר' רפאל מברשד ויש אשר יראה גדלות מיוחדה במסירת נפשם של הני בריוני...

מתוך הנקודה המרכזית הזאת יוצאת גם התיחסותו של ברדיצבסקי לימים שבהם חטאו ישראל.

„אנו מכירים, יאמר מר ברדיצבסקי במקום אחד, את ר א ש י ת ישראל וקדמותו הטהורה רק מספרי התורות, והדעות נצחו אותי, לחמו עמו, רדפו אותו עד חרמה; וע"כ נקל הדבר לטעות ולחשוב שטהור זה אי טהור היה, רע היה, תועבה היה. אבל עלינו להפשיט את הדבר מעט ממה שנאמר עליו, עלינו להציג לנו חיי בני ישראל ה„מורים" כמו שהם, בתומתם, בעוזם, ברגש הטבעי שהיה בהם.

והחיים הללו, לפני מתן הכתב, מה יפים, מה רמים, מה נאוים, ומה עזים, מה חזקים, מה טובו אוהליך יעקב...

התם והתמימות לפני מתן „טוב ורע", לפני מתן הדעת וחקי החיים, לפני התגברות המוסרי על רגשות החיים הבריאים, כל אלה יתנו לחיי בני ישראל מין יופי טבעי שאולי אין ערוך לו בכל תולדתו המאוחרה." („ערכין" צד 59).

הכל יוצא ממקום אחד, הכל יוצא מהתיחסות אסתטית אל העולם.

עתה שים נא אל לבך, אחי, כי על פי הדברים אשר הריצתי לפניך בענין הגדלות והקטנות מצד אחד להצער מצד אחר (מכתב ד'), אין אני יכול למצוא מרגוע גם בשאיפותיו של ברדיצבסקי, כשם שאינני יכול למצוא מרגוע באידיאל המוסרי הלאומי של אחד העם.

התבונן, אחי, בדברי: „א י נ נ י י כ ו ל ל מ צ ו א מ ר ג ו ע". אינני אומר כי הנני כופר בדברים כאלה, כי הנני מתנגד להם. הנני אומר כי כ"ז אמת רק מאיזה צד, מאיזו בחינה...

כשאני קורא את דברי שניהם, הנני הושב בלבי: אמנם צדקתם בבחינה ידועה, אבל עדיין לבי מהסס...

הנני מרגיש את כל תוקף הרגש המכאיב של הרואה לפניו עם, „של מיני ברואים הנשמעים מדור דור לתפקידה מיוחדה חיצונית ולחוק כללי שאיננו חותך חיים דוקא". הנני משתתף בצערו על „כי כל ההרגשות הרמות, המחשבות הגדולות, הרצון והחפץ; כל מה שיפעם בלב באשר הוא אדם בעל נפש חיה, משכלת ורוצה; כל החיים והמונם, צרכי הנפשות ויתרונם, הכל הכל בשאון המונו, בסערת רוחם, בצרכם להתפשט, נשתתקו מפני עול הספר... מפני הספר דהיום, דמאתמול, — וכלנו בנערינו ובזקנינו, בנפשנו ובמהותנו, ברגשותינו ובמחשבותינו, ברצוננו ובמגמותינו ובחלומותינו, הרי אנו חיים רק לפי מה שנאמר וכמו שכתוב." („ערכין" צד 38). יש בדברים האלה הרבה מן ההגזמה וההפלגה, אבל גם על מעט האמת שיש בזה ראוי לקונן...

הנני מבין את עקת לב הרואה לפניו את ספרותנו החדשה והנה „רובה היא רק כעין פשרה ותווך, כעין צרך לאנשים שקרקפתא דילון מנח תפלין ובכ"ז רוצים להיות בקיאים במילי דעלמא" (שם צד 87).

הנני מבין ומרגיש את כל זאת, אבל כשם שהאידיאל המוסרי של אחד העם איננו מרגיע את רוחי, לפי שאין בו, כפי שהוא לעצמו, מקום לישועת ישראל בהוה, כן אין אנחותיו ותקותיו של ברדיצבסקי מרגיעים את רוחי, מפני שהן ר ק אסתטיות, ר ק מופשטות, ר ק כלליות, ואינן כוללות גם השתתפות בצרותיהן ה מ מ ש י ו ת של בני ישראל...

אין אני בא בעקיפין על ברדיצבסקי בשביל זאת. לברדיצבסקי נאוה תהלה כי הוא מה שהוא בכל עת ובכל שעה. דבריו נובעים

---

[1] בכמה מקומות מספרו „נמושות" ועוד.
[2] „ספר חסידים" הוצאת „תושיה".
[3] עיין מאמרו של ברדיצבסקי „דור ודורשיו".
[4] „על הפרק" צד 52—59.
[5] „ספר חסידים" הוצאת „תושיה".

תמיד מעיקר תכונתו, להם אחיזה בשורש נשמתו הפואיטית־אסתיטית, אבל אני, כשאני לעצמי, יש אשר יכאב לבי מאד ע"ז.

אינני מוצא, לדאבון נפשי, בכל קינותיו וצעקותיו של ברדיצבסקי שיצטער בצערו של כל שמואל, כל חיים וכל זלמן ממש, שיכאב לבו על עניותו של היהודי היושב בערי התחום המטופל באשה ובנים ואינו יודע כלל מאין ימצא לחמו, שיכאב לבו על צרת נפשו של היהודי הנודד מכפר לכפר ומעיר לעיר ולא ימצא מנות, שיצטער בצערה של היהודיה הרצה כל היום ככלבה מורחה, ואחר עמל כל היום תביא לבניה במרתף אפל פרוסת לחם יבשה; בצערם של כל אותם החולים ובעלי המומים המעונים ומדוכאים הממלאים את כל ערי התחום בסבת התנאים הרעים, בצערם של כל אותם הצעירים המבקשים חיים ואור וכל השערים סגורים לפניהם...

אם היה ברדיצבסקי מרגיש את כל זאת, היה מדבר גם אז על דבר ה„חיים החדשים" ועל דבר „הערכים החדשים" וכדומה, אבל לא היה רואה בהם חזות הכל. בלבו היו מתגנבים אז ספקות מעין אלו: אולי אין אזנים קשובות לערכי חיים חדשים מפני שעקר החיים אין לנו? אולי אין מקום לדברים המפארים ומגדילים, מרהיבים ומעמיקים את החיים, בעת אשר אין כל אפשרות לחיות ולהתפרנס אפילו כעורב וככלב?

עבדי אנן ובחשוכא שרינן. אחרי כל הדעות ההומניות שהרעישו את העולם הננו עדיין מרמס לכל. אחרי כל השאלות והחקירות, ההצעות והדעות, הוכוחים ודברי הריבות, אחרי כל הפולימיקא של סופרים וההתפלספות הרבה של חכמים מצוינים בדבר „שאלת היהודים", הננו גם כיום בהרבה ארצות כמעט משוללי זכיות אדם.

הננו אומרים „שמים חדשים", „שמש חדשה", אבל אלו הדברים אמורים רק לאלה שראו כבר את ה„שמים הישנים" וה„שמש הישנה"...

„אבותינו אמרו נשינו טובה, אנו אפילו בעינינו לא ראינו"...

אולי יש במדה ידועה בדברי כבושים, שאנו מדברים לעם ע"ד הטבע והיופי וכו', מעין לעג לרש...

הנני שונה עוד הפעם את דברי. אינני מתנגד כלל וכלל לעיקר תחית העם ע"י התרוממות אסתיטית. יודע אנכי כי הרבה דברים צריכים תיקון מבפנים ואפשר להם שיתקנו בדרך זו, יודע אנכי כי ההיבשת הנוראה שבחיינו אשמים גם אנחנו בעצמנו הרבה וכו' וכו'. אבל לבבי יכאב בראותי כי תולים הכל בזאת, ורק בזאת, כמו באמת הכל בידינו והכל עשינו אנחנו בעצמנו.

ניטשעצשע אומר במקום אחד: יש אשר דברי איזה איש אינם מוצאים חן בעינינו, לא מפני שאיננו מסכימים להם בעמק הלב, כי אם מפני שהנעימה שבהם נאמרו אינה ישרה בעינינו...

ארבעת ספרי ברדיצבסקי, שהוציאו „צעירים", מלאים קינים ותוכחות, ובכל אלה אין אף קינה אחת על דמנו אשר שופך בידי תקיפי כל דור ודור, ואין אף תוכחה אחת על פני רשעי ארץ ההומסים אותנו גם היום כחומר חוצות.

יודע אני כי ישיבוני: כבר הרבו לקונן על צרת עמנו מחוץ. הקינות והתוכחות כלפי חוץ לא יועילו מאומה. צריכים אנחנו לעורר אבל על צרת עמנו מבפנים.

אבל סלחו נא לי, רבותי, ההתאוננות וההתמרמרות אינן תלויות בבחירה. קינות כאלה צריכות היו להתפרץ בהכרח מלב אוהב וכואב...

קובל אני על ברדיצבסקי שהוא רואה עון ואשמה רק בנו, רק בספרתנו, רק בעברנו, רק באדיקותנו בקולטרתנו העתיקה, כאלו מלבד זאת הכל טוב ויפה, כאלו מלבד זאת היינו יכולים לחיות ככל עם ועם, כאלו אין כל כל מונע ומעכב בדבר מצד יחס אחרים אלינו בכל דור ודור...

יש אשר לא יבוש לאמר: טריטשקע זכאי!...[1]

יכול אני לשאת ולסבול כל פרדוכס, אבל אינני יכול לסבול בשום אופן כשמצדיקים את התקיף רק מפני שהוא תקיף.

ז.

אחי!

במכתבך האחרון אלי אתה כותב לאמר: „רואה אני מדבריך, שלא רק מודה אתה בתכונתו האסתיטית העצומה של ברדיצבסקי, כי אם גם חושב אתה שכל דברי ברדיצבסקי, הסותרים לפעמים לא רחוקות אלו את אלו, מקורם באותה התכונה האסתיטית העצומה. עתה אשאלך והודיעני: מדוע אין בדברי ברדיצבסקי תכיפות והשתקעות בחזיון אחד פואיטי רם ונשא? מדוע אנחנו רואים את ברדיצבסקי מתהפך מצד אל צד בכל רגע ורגע? מדוע רוחו מרחפת על פני כל הענינים והמעשים?"

„אתה אומר כי רוחו של ברדיצבסקי מבקש אך גדולות ונשגבות, ומדוע אנחנו רואים אותו לפעמים מחטט בקטנות ובא לידי שמחה ולידי צער מתוך דברים שאין להם כל ערך?"

„אולי ה„קרע" שבלבות אנשים כברדיצבסקי האשם בכל זה?"

הפנם הזה שאתה רואה, אחי, בהתיחסותו של ברדיצבסקי אל ענינים שונים, מקורו לא ב„קרע" שבלב ברדיצבסקי, כמו שאתה כותב וכמו שרגיל ה' ברדיצבסקי עצמו לבאר, כי אם באחדותו ובשלמותו היתרה.

דברי יראו בעיניך כפרדוכס מוזר מאד. על איש המתאונן תמיד ש„לבו קרוע לגזרים", ושבאמת רואים אנחנו כי רגשות שונות ושאיפות שונות מאד מושלות בו, אני אומר שאחדות יתרה בתכונתו, ולא עוד אלא שבשביל האחדות הזאת עצמה הוא בא לידי סתירות נלוות תמיד? הא כיצד?

אני קורא כאן, אחי, בשם „אחדות יתרה" את התמכרותה של הנפש לאותו הדבר החביב לה באותה שעה באין כל כח אחר מפריע ומתנגד לזה, באין כל כח אחר עוצר מושל ומנהיג, באין כל כח אחר מבקר ומברר את הצורך והתועלת או את התוכן הרוחני האמתי שיש בדבר ההוא.

ברדיצבסקי נמשך היום, למשל, אחר רעיון זה שגדלו ויפיו לוקח את לבו, מחר אחר רעיון אחר, אבל באותה שעה שהוא נמשך אחו' הגודל והיופי שבאיזה רעיון, איננו נותן לעצמו דין וחשבון ברור מזה. הוא נמשך אחריו בכל אש חומו, בכל תוקף התלהבותו, בכל עזוז רגשותיו ובכל סערת חושיו. למחר יחשוב ברדיצבסקי: „דלמא אפכא?", אבל באותה שעה לא יחשור שיש לחשוב כן. אם היה חושב מעין זה באותה שעה, לא היינו רואים בדבריו אותה הודאות, אותה ההחלטה, אותה ההתנפלות הרבה[2]) על כל מי שיעיז לחשוב אחרת—

[1]) מאמר „צוררי ישראל".

[2]) ברדיצבסקי אומר בראש ספריו, כי איננו תוקע מסמרות בדבריו. יש אצלו גם פרק מיוחד שנושאו „ברי ושמא שמא עדיף". במקום אחד הוא אומר גם בעצם דבריו, כי עדיין הוא מסופק בדבר. אבל סגנונו התמידי הוא כאלו הוא מגלה עצם האמת. הננו פוגשים לפעמים בדבריו פרזות מעין אלו: „אגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים"; „ישמיע לכם שופרו של משיח", וכדומה.

שאנו רואים בהם עתה. לו היה כח מבקר ושולל בלבו באותה שעה היה מרצה את דבריו בסגנון אחר לגמרי.

מה שיחסר לברדיצבסקי הוא לא האחדות כי אם השניות, כלומר אותו הכשרון לבקר שאיפות עצמו, לפון באמתת משפט עצמו, להיות כעומד ממעל לכל הדברים שהנפש נמשכת אחריהם, להיות כשופט רמים את כל עלילות המתפעל והמתרגש שבנו, להתיחס אל כל המעשים שאנחנו בעצמנו עושים, אל כל ההרגשות שאנחנו בעצמנו מרגישים, אל כל המחשבות השונות שאנו בעצמנו חושבים כי הן הן עצם האמת במין חשד מיוחד, במין ספקנות מיוחדה...

מענדעלי מוכר ספרים אומר במקום אחד, שיש בקרבו שני מיני מענדעלי: מענדעלי השוטה ומענדעלי הפקח. מענדעלי השוטה נמשך אחר כל דבר הבל, מתרגש ומתפעל ומלא שמחה מכל דבר, אבל מענדעלי הפקח משיבו: שוטה שבעולם! וכי אין אתה יודע שכ״ז הכל הבלים?

יש אשר נוכל להטיל ספק גם בנחיצותה של הפקחות הרגילה, שלרוב אינה באה אלא בטעות ה„שכל הבריא“ או אותו השכל שניטצשע קורא לו בשם ה„שכל הקטן של האדם“, כלומר הספקן המעשי, המכחש בכל דבר שאין בו תועלת נלויה ומורגשת, שמוזרות לו כל אותן השאיפות היותר נשגבות שבנפש, התכונות היותר נאצלות שבה. אבל יש פקחות אחרת, פקחות נשגבה מאד. הפקחות ההיא מבינה את הכל, מבינה היא את כל הגודל והתפארת שבאַפּקטים שונים, אך באשר היא בעצמה עומדת מעל כל זאת, שומרת היא את הנפש ומלמדתה להבדיל בין אידיאל ובין תעתועי הבל, בין האידיאל והמציאות, בין העולם הפנימי ובין העולם החיצוני.

ברדיצבסקי נעלה הרבה על הפקחות הרגילה. צדיק הוא מאד בריבו אתה. הפקחות הזאת היא המכוצת את האדם ומצמצמת אותו בגבולים צרים במדה זו שיהיה למין בריה היראה לחיות, המפחדת תמיד מכל צעד ומכל תנועה יתרה, החוששת תמיד פן תזיק בדרך הלוכה, פן תגרום איזו רעה, אבל חסר הוא ברדיצבסקי גם אותה הפקחות הנשגבה, אותה הפקחות שהיא בנפש האדם מעין „השגחה עליונה“, אותה הפקחות האומרת: „צרתוסטרא הוא משורר, וככל משורר עלול הוא לכזב“...

מה שיחסר לברדיצבסקי הוא בקורת־עצמו. יודע הוא לבקר מחשבות אחרים ומעשיהם, יודע הוא לראות את כל הקטנות שבשאיפותיהם, את כל ההבל שבחייהם, אבל כשאיזה דבר מוצא חן בעיניו הוא, אינו יכול להתרומם גם על עצמו, כלומר על שאיפותיו עצמו, על נטיותיו עצמו באותה שעה. אי אפשר לו להתחלק ולהתפרד, אי אפשר לו להיות שנים כאחד, אי אפשר לו להיות מבקר ומבוקר כאחד...

רבים רואים „חסרון“ בשניות שבלב אנשים כמֶצְרין. „כי — יאמר פצרין — שני אנשים: אחד חי במלוא מובן המלה הזאת, והשני חושב ושופטהו“. בודאי טובה מצד עצמה השאיפה לברוא אנשים שלמים. אבל לפי מצב החיים עתה אי אפשר לו לאיש שחי באמת וישחשב באמת שלא יהיה בלבו מעין אותה השניות, שלא יצטרך לשופט עליון בקרב נפשו פנימה...

השניות הזאת חיה בלב אנשים גדולים כבירון, פושקין ולרמונטוב וכדומה, והיא מצד אחד אחת הסבות להטרגדיה הנוראה שבחייהם, אבל מצד אחר מוסיפה להם עושר רוחני ומרוממתם על כל המעשים.

התכונה הזאת, שאמרנו שהיא בעיקרה בקורת־עצמו, חסרה לה׳ ברדיצבסקי לגמרי, וע״כ אנחנו רואים בדבריו אותה ההתפעלות מכל דבר המוצא חן בעיניו באותה שעה העוברת כל מדה, אותה הדבקות העצומה מאד בכל דבר שהוא מאמין בו באותו הרגע, אותה התכונה העלולה להתפתות בנקל, אותה התכונה הבוחרת לה אלהים חדשים בכל רגע ורגע.

הלא שמעת, אחי, מפי זקני החסידים כי פעם אחת שאל הרב ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב את הרב ר׳ שניאור זלמן מלאדי: מדוע אינכם אומרים „ושמרו“ בתפלת ערבי שבתות? הלא בכל עת ועת שבני ישראל אומרים „ושמרו“, מיד נעשה „יריד“ גדול בפמליא של מעלה?

— וכי צריך אני לבקר את כל יריד ויריד? השיבו הרב מלאדי. עיקר חסרונו של ברדיצבסקי הוא שהוא הפץ לבקר כל יריד ויריד, שאינו יכול להתגבר על תשוקתו והפעלותו בכל עת ועת, שאינו יכול לשקול תמיד את השכר שבצד זה נגד ההפסד שבצד אחר, הטוב שבצד זה נגד הרע שבצד אחר, הגדלות שבצד זה נגד הקטנות שבצד אחר.

הנה, למשל, — הסיף. ברדיצבסקי מתפעל מן ההוד והתפארת שבגבורות לוכדי ארצות. הוא שם לנגד עיניו את קטנותם ואפסותם של אחיו בני ישראל מוני לב כשפן, והוא אומר: „ישנה עת לאדם ועם שעל חרבו יחיה, על כחו, על אגרופו, על עוז חיותו; והעת הזאת היא עת העוז, עת ההתקימות, עת החיים בעצם הויתם. וישנה עת שבה הרוחני דוחה יותר מדאי את הכח החמרי והממשי; ואז היא עת הירידה והחלישה, עת אפיסת החיים העיקרים והתליה באויר...“ (נמושות צד 20).

אם היה ברדיצבסקי נותן לעצמו דין וחשבון ברור מהרגשותיו ומהפעליותיו, היה אומר לעצמו: הן לא האכזריות מצד עצמה מוצאה חן בעיני (לו מצאה חן בעיני האכזריות מצד עצמה, כי אז כרעתי על ברך לפני הנמר ולא לפני גבורים לוכדי ארצות), כי אם הגבורה. אותה הגבורה שאינה חוששת לחיי עצמה ולחיי אחרים, אותה הגבורה שכל העולם ומלואו משחק הוא לה, אותה הגבורה שהיא למעלה מן הכל. אתבונן נא בחיי הגבורים עצמם, האמצא בהם אותה הגבורה המוצאת חן בעיני אם לא?

אם היה ברדיצבסקי מתחיל להטיל ספק בהוד שבגבורה, היה מוצא אח״כ מעין מה שאמר ניעטצשע בעת שרצה להבין את הדברים כהויתם שה„אכזריות אינה אלא אֶטאַביסמוס“. אותה הגבורה המהוללה כל כך, לרוב, אינה משלמות שבנפש, כי אם מחסרונה, כלומר מחסרון הרגשת אחדות כל החי ומצטער, מחסרון ההבנה וההרגשה שגם אחרים בעו חיי.

אם היה ברדיצבסקי מעמיק בדבר עוד, היה מתבונן שאותם הגבורים המהוללים שחיי אחרים משחק בעיניהם, הנה כאשר תבא אליהם הרעה יש אשר ירעדו ויפחדו יותר מכל חי אשר על פני האדמה. הנה נפוליון, למשל, אומר למטרניך: „אתה לא היית איש צבא. בעיני איש צבא כמוני חיי מיליון נפש אדם אינם שוים כלום“;— אבל אל נא נשכח כי בבוא איזה אסון פתאם על נפוליון עצמו, אז לא ידע את נפשו מפחד. כל היתרנות והגדלות שבנפשו היו רק בנוגע לחיי אחרים, אבל לא בנוגע לחיי עצמו. בנוגע לחיי עצמו יש אשר נראהו פחות, שפל ונבזה.

ניטשע רואה בנפוליון „התגשמות מה שלמטה מן האנושיות ומה שלמעלה הימנה". אם נביט דרך השופפרת המגדלת של ניטשע, נדמה כי אמנם כן הוא, אבל אם נרצה להבין לפעמים את האמת כמו שהיא, אז נהיה מוכרחים להודות כי בנוגע ל„מה שלמטה מן האנושיות" אמנם כן הוא, אבל בנוגע ל„מה שלמעלה מן האנושיות" אין זה אלא הפרזה והפלגה.

יכולים אנחנו לצייר לנו תמונה נשגבה מחיי נפוליון, יכולים אנחנו לראות בו מעין „אדם עליון", יכולים אנחנו לשית הוד והדר על התמונה הזאת, יכולים אנחנו להסתייע בדברי הֶגֶל, למשל, שקרא לנפוליון בשעת נצחונו בשם „רוח העולם". בדברי היינע על נפוליון וכדומה, אבל כשאנו לעצמנו עלינו להודות על האמת, כי תמונתו של נפוליון, כפי שצייר אותה טֶען, למשל, היא נכונה יותר...

יכולים אנו ללכת הלאה ולחשוב באופן זה: האינסטינקטים של החיה שבאדם נחלשו הרבה ע"י עבודת הקולטורה של אלפי שנים, אבל עדיין כח האינסטינקטים ההם רב, ויש אשר יתפרצו החוצה בכל תקפם. איש ממשפחה לוחמת ומתנפלת תמיד נוחל הרבה מן האינ־סטינקטים ההם; ויש אשר על פי חוק הנחלת הנטיות השונות לא רק מדור לדור, כי אם גם מדורות רחוקים מאד, יולד איש כזה באינ־סטינקטים של חיה ממש. עפי"ז נוכל לחשוב ע"ד נפוליון באופן כזה: נפוליון, נצר ממשפחת לוחמים ושופכי דמים, נולד עפ"י כח האטביסמוס באינסטינקטים של נמר ממש. לאינסטינקטים של הנמר נלוה שכל איש בעל כשרון. האינסטינקטים של הנמר וערמת האיש חברו להם יחדו ויוציאו מליוני בני אדם לטבח...

הנה לפנינו משל אחר — החסידות. מפליג הוא ברדיצבסקי בשבח החסידות ואומר: „האדם בעולם החסידות הוא אדם עומד למעלה מזמנו ומקומו, מחונו ותנאיו, ואינו בן דורו לבד או בן הדורות שקדמו לו; כי מחבק הוא זרועות עולם ומסתרי החיים. בתקופת החסידות הגיע למדרגה, שעם כל היותו קשור בשלשלת התולדה הארוכה והיותו נתון בקולטורה עתיקה קבועה ומסוימת, שכבר המציאה לו פתרונים לכל השאלות בחייו ובעולמו ונתנה לו מושגים מוגבלים לכל אותם הדברים אשר יתיחס להם בחמר וברוח, ואשר הוא תוהה תמיד על קנקנם ויש לו צורך לדעת אותם ואת מהותם, — הוא מרגיש את עצמו בעולם זה כקטן שנולד בקרקע בתולה וחדשה, שעדיין לא נעשתה מדרם למדרך כף רגל. ואחרי כל החקים והמשפטים, התורות והמסורות, הדעות והמחשבות שכבר מצא כל איש חסיד בכל מקום בתור דברים נמסרים מפה לאזן או קבועים במסמרות הכתב והמכתב שלא ימושו מפיו, הרי הוא מוצא עוד בחיים ובעולם שלפניו פנים חדשים וחיים חדשים, חיים שבאו אליו לא בחמול שלשום,— ו„החיים ההדשים" הללו באו אל קרבו כהתעוררות של מעלה, כ„תרועת אלהים", אלהים בורא ומחדש את עולמו ואת בריותיו ושופך עליהם טל ילדות חדשה" (מאמר „נשמת חסידים"). כלנו יודעים כי הרבה דברים טובים בחסידות, כי ראויה היא להרימה על נס בבחינות ידועות, אבל עלינו להזכיר תמיד גם את הצד השני של המטבע, את מנהגי השטות שהביאה עמה, כי אשרה וקימה את הבערות, כי בסבתה ועל ידה הרבה אנשים מאחינו אדוקים בכל ההבל אשר נחלו מאבותיהם, כי מחזקת היא את ידי הצבועים והנוכלים, כי משלחנה נהנים כל הני מלחכי פנכא וכו' וכו'.

באמנות רבה ונפלאה מאד ברדיצבסקי מספר את ההגדות הנפלאות ע"ד ר' אברהם המלאך, ר' רפאל מברשד, ר' ישראל מריזין בעל „התפארת" שבחסידות וכדומה, אבל שוכח הוא כי ר' אברהם המלאך והדומים, כפי שהם לעצמם, לא היו כלל אותם שה' ברדיצבסקי מצייר אותם לו בדמיונו. אחר כל מה שנרבה בשבחם, הנה היו בעלי נשמות גבוהות, ואולם היו מוגבלים מאד בשכלם ומשוקעים יותר מראי בנחלת אבות אשר לא יכלו להמיש צוארם ממנה.

הנה, למשל, האחד המיוחד שבתלמידי המגיד ממעזריטש, הוא הרב מלאדי. קוראים אנחנו את דבריו ואנחנו משתוממים לפעמים על העומק והגדלות שבהם, מתפלאים אנחנו לראות את האיש הנפלא הזה יורד לתוך עומק השגת האין סוף ומקיף הכל בעיונו ובהרגשתו, אבל אי אפשר לנו לשכוח מצד אחר, כי האיש ההוא היה מצד אחר לא רק מחמיר גדול, לא רק מאשר ומקיים את כל הדקדוקים ואת כל דקוקי הדקדוקים עד אין קץ ותכלית, לא רק נעדר כל חשד קטן שבקטנים באמתת כל המסור והמקובל, לא רק קורא את התורה בצרופי צרופים ורמזי רמזים, כי אם גם מאמין בכל מיני אמונות הבל בנחושים וסגולות וכדומה. אותו האיש שהבין והשיג „כח הפועל שבנפעל" „דבקות החלק בכל", „גלוי האלהות במחשבת האדם", לא התרומם בהשקפתו על החכמות והמדעים על כל יתר בני דורו. הוא מתיר אותם ללמוד רק למי שעושה אותם קרדום לחפור בהם או לומר אותם בשביל לדעת מה להשיב וכו' כהרמב"ם והרמב"ן.

הרבה מן הגאונות האמתית יש בהבעש"ט ובנכדו הר"נ מברסלב. אבל אודות הראשון כתב ברדיצבסקי מעט בערך ואת זה האחרון לא זכר ב„ספר חסידים" שלו.

לא על ציוריו הפואיטיים של ברדיצבסקי ע"ד חיי אבות החסידות אני דן. הציורים בכל אופן מלאים גודל והוד. על מה אני דן? על מה שאיננו מזהיר את הקורא, שאיננו אומר בפירוש שכ"ז אינו אלא בבחינה ידועה, שכ"ז אינו אלא ציורים פואיטיים, שכ"ז אינו אלא בנוגע להסתכלות, לקדושה וכדומה.

הנה לפניך משל שלישי — בעלי המוסר שבסלבודקא. מבין אני ומוקיר מאד את כעסו של ברדיצבסקי על בעלי הבתים היראים תמיד מכל דבר שיש בו משום טהרה והתרוממות, אבל אם היה ברדיצבסקי מוכשר לא רק להתפעל ולכעוס, כי אם גם לבקר ולהסתפק באותה שעה, היה אומר לעצמו: יקח אופל את כל אלה בעלי הבתים הטפשים והרבנים הצבועים, אבל בעלי המוסר שבסלבודקא לא טובים מהם. מוסרם של תלמידי ר' יצחק בלאזער, שיש בו מעין מוסרו של המגיד מקעלם, גם הוא אינו שוה כלום. שואף אנכי לחירות הנפש, לשלמותה, גדלותה והתרוממותה, ולכל אלה אין מקום בלבות הלומדים דרושי ר' ישראל סלנטר, כמו שאינו בלבות הלומדים בספר ה„אורים ותומים" ו„קצות החושן".



סֵרֵינָדָה.

שְׁלוֹם עַרְבַּיִם לָךְ, יוֹנָתִי!
מִנִּי שְׂפַת הַנָּהָר בָּאתִי.
שָׁם שָׁאַפְתִּי רוּחַ שְׁפָיִם...
צוּד צְדָנִי — וּבָחִיל

סוֹד תַּעֲלוּמוֹת זֶה הַלַּיִל,
הַמִּשְׁתַּפֵּךְ מֵאַפְסַיִם!

צוֹד צְדַתְנִי שִׁפְעַת קְסָמָיו,
כֶּסֶף סַהֲרוֹ, תְּכֵלֶת שָׁמָיו,
לַחַשׁ קָדְשׁוֹ — אַף נִפְעַמְתִּי:
רָזִי לִי!... אַךְ מִמֶּרְחַקִּים
אֶנְקַת אַסִּיר בְּמַחֲשַׁכִּים
לַקְשִׁיב כָּל־הָעֵת חָלַמְתִּי...

שְׁלוֹם עַרְבַּיִם לָךְ, יָפָתִי!
מִנִּי שְׂפַת הַנָּהָר בָּאתִי —
מָלֵא הוֹד, כָּמוֹךְ, הוֹד־לַיִל:
אֶת־תַּעֲנוּגָיו רַק יוֹדֵעַ
זֶה הַמַּרְגִּישׁ אֶנְקוֹת רֵעַ
הַמִּתְגָּעֲשׁוֹת בְּחָיִל...

א. נ. גְנֶסִין.



כּוֹכְבֵי הַבִּצָּה.

אגדה.

מאת יהודה שטיינבערג.

הידעתם, נְעָרַי, את הכוכבים בשמים? את הכוכבים הטובים, המביטים אליכם בלילה ממרום וְהַצּוֹחֲקִים אליכם מגבוה? הלא אלה הכוכבים הקורצים עינים בזעם על הילדים המאחרים להשתובב בנשף עלי חוצות ואינם דואגים פן יאחרו לקום משנתם מחר בבקר! הלא הם הכוכבים הטובים המשפיעים עליכם שנה מתוקה בלילה ומראים לכם חזיונות נעימים בחלום!

והכוכבים הטובים המאירים האלה אינם יודעים כי טובים הם וכי מאירים הם; כי כן דרך כל בני מרום וכל הטובים והמאירים: אינם חושבים הרבה בדבר עצמם ובדבר מעלותיהם, הם חושבים תמיד באשר ממעל להם ובאשר מתחת להם, ואת עצמם ישכחו...

ויש גם כוכבים אשר לא תספיק להם עתם לחשוב בדבר אורם ובדבר גדלם וטובם, כי טרודים הם לשעשע ילדים יתומים, אשר אין להם אב ואם ואין איש צוחק אליהם ומאיר פנים אליהם; כי על כן תראו לפעמים כוכב עומד בקצה השמים, ופתאם יעזוב את מקומו וימהר כחץ מקשת אל קצות הארץ...

זה הוא אחד מן הכוכבים הטובים ההם, אשר הביט על הארץ וירא שם באחת הפנות יתום רעב, אשר לא יוכל לישון את שנתו, על כן הוא רץ לנסוך עליו שנה ולהראות לו תנחומים בהלום.

ויהי באחד הלילות, והילדים היו טובים מאד ביום שלפני הלילה ההוא, כי ישבו ועמלו כל היום להכין את שעוריהם; ובבוא הלילה עלו במהרה על משכבם ויישנו את שנתם; וגם לא רבו כל היום ברעיהם ולא העציבו את לב הוריהם ומוריהם. על כן ראו גם חלומות נעימים — ואז היה לכוכבים עת לנוח מעט ולהביט על סביבם.

ויביטו הכוכבים ארצה, וישקיפו על פני מקוה מים אשר בארץ ויראו שם לתמהונם כפת שמים שקערורה, עמוקה ומלאה כוכבי אור. ולא ידעו הכוכבים התמימים, כי את עצמם, את פניהם ואת שמיהם הם רואים הם שם; וישתוממו וישמחו גם יחד, ויקראו איש לרעהו: „הביטו נא, אחים, שם בעמק! מה זה?"

— הלא שמים וכוכבים! עונה כוכב אחד בשמחה.

— כוכבים — אתה אומר? קרא כוכב אחר. כוכבים פשוטים כמונו? אבל הלא הם כלם מאירים! כוכבי אור הם! כוכבים טובים, מאירים! הם קורצים עינים אלינו, רוצים לשעשע אתנו! הכי לא תראו?"...

— אלינו הם קורצים? אתנו הם משעשעים? התפלא כוכב אחד, אשר כל עבודתו היתה תמיד רק להביט למעלה: לא, אחים! הברואים האלה הם ברואים נעלים... מי יודע, מי יכול לשער, אנה הם מביטים? בלי ספק לאשר ממעל לנו!...

— חבל שהם שם בעמק!

— חבל? מדוע זה „חבל"? הלא תראה, שהעמק הוא כפת שמים רחבה, יפה, טהורה, מלא כוכבים טובים כאלה — ואתה קורא „חבל"? לא, אחים! העמק הוא דבר נשגב מאד!... העמק הוא שמי השמים... ואולי הוא שמים לשמי השמים!...

— הבו, אחים, נשיר להם שיר! נרון לכבודם ונספר תהלתם!

והכוכבים — דעו נא אפוא — הם משוררים נפלאים, ועת ישירו שירה, תשמענה גם הצפרים בקניהן, גם השושנים על גבעוליהן, ואף גם הדגים והצפרדעים, אשר במי בצה ומדמנה; וכל אשר לא ידע לדבר בשפת האדם, יקשיב ויבין את שירת הכוכבים. רק האדם לא ישמע את השירה ההיא, כי הלא על כן יודע הוא לדבר בשפת אנוש...

אבל יש גם בבני האדם, אשר ישמעו לפעמים שירת הכוכבים למספר רגעים. ואולם ברגעים ההם ישכחו כליל את שפתם — שפת אנוש, ולא יזכרו אף מלה אחת מלשונם הפשוטה, ועל כן יכולים הם לשמוע אז ולהבין בשירת הכוכבים. ולכן גם דבר ידברו או כתב יכתבו אלינו האנשים האלה, אחרי שמעם ואחרי הבינם בשירת הכוכבים, בשורות קצרות, ויעשו להם חרוזים לסמן בסוף כל שורה; כי כבד להם עוד לדבר אלינו בשפה אשר שכחוה כליל ואשר זה עתה החלו לשוב ולזכור אותה...

והעם קוראים לאנשים כאלה בשם „משוררים".

ואם תראו לפעמים ילד ישן צוחק מתוך שנתו ולחייו הקטנות בוערות באודם שושנים — דעו, כי את שירת הכוכבים הוא שומע אז...

וזמן פְּרֹחַ השושנים בגן — התדעו מתי הוא? הלא בלילה! עת תשמענה שירת הכוכבים...

ומדוע זה קוראים התרנגולים בלילה — הידעתם?

בעת ההפסקה בין שירה לשירה משירות הכוכבים יפתחו שערי גן־עדן ויצא רוח בֹשֶׂם, וְעָבַר מִקְּצֵה הארץ ועד קָצֶהָ, וְנָגַע הרוח בכנפי התרנגול, והריח התרנגול בריחו הנפלא, וקשקש בכנפיו, וקרא: „ריח אריחָהָ!" ושמע רעהו התרנגול וקרא גם הוא: „ככה אריחה גם אני!" ושמע השלישי והרביעי וגם כל התרנגולים, וקראו כלם: „ככה אריחָהָהָ!"

ושמעו השושנים בגן ואמרו אשה לרעותה: „אם התרנגולים קוראים, אות הוא, כי עת הפסקה עתה לשירות הכוכבים...

מה טוב, בנים, מה טוב למי שיש לו אזנים לשמוע ולהבין בשירה ההיא ולמי שנתן לו אלהים אף להריח בריח הנעים ההוא!...

ובכן וישירו הכוכבים תהלת השמים וכוכבי האור, אשר מתחת למים.

וישמעו הדגים והצפרדעים, אשר בבצה, ויביטו איש אל רעהו בתמהון ויאמרו: מה אלה שרים? איזו שמים? איזו כוכבים הם רואים? פה בבצה — שמים וכוכבים?! ותתפרצנה הצפרדעים בצחוק, ויצחקו גם הדגים וגם זאב־המים הרעבתן הענוג תמיד, צחק עד כי התנשם; ובשאפו רוח בלע לאנסו תריסר כרשים בבת אחת.

„איזו שמים? איזו כוכבים?!" קרקרו הצפרדעים.

ותשנינה ותשלישנה הצפרדעים את שאלתן, ותצחקנה ותתנשמנה ותשאפנה רוח ותוספנה לשאל ולצחק.

ובאחרונה הסתה צפרדע אחת זקנה את כל הצפרדעים ותקרא: „אחיות נכבדות! הלא תראינה עתה בעליל, כי טעו הכוכבים לקרוא את הבצה — שמים ואת עיני הצפרדעים — כוכבי אור. קרוב לשמוע, כי מרחוק תראה בצתנו כשמים, ועינינו בלי כל ספק נוצצות ככוכבים, כי על כן אחשוב כי גם אנחנו טועות היינו עד כה. גם שם במרום אין שמים ואין כוכבים!. אך בצה היא.. בצה נוצצת ועיני צפרדעים נוצצות מרחוק..."

ותסכמנה כל הצפרדעים אל הדבר ותרומנה ראשיהן מעל למים, ותקראנה בבת אחת: „אין כוכבים! אין שמים! רק בצה! הכל־בצה! בצה ממעל, בצה מתחת — הכל, הכל בצה ועיני צפרדעים!"

והכוכבים ממרום שרים ומזמרים: „הודו לשמי העמק, שירו לכוכבי הבצה, הודיעו לכל את כבודם!"...



פיליטון.

„שֶׁהֶחֱיָנוּ!"

(ממכתב לרע).

„...ובכן לי הכל יכתירו כאחד „הנוסעים".

כידוע לך, לא יצאתי מעודי מקיר עיר־מולדתי וחוצה. בעוד שאחינו בני ישראל בכלל מלומדים לנוד ממקום ולנוע תמיד בערים וארצות רחוקות, — וגם מספר היהודים היוצאים ובאים יום יום בשערי עירנו גדול במאד מאד, — הייתי אני כל הימים יוצא מן הכלל, מין יהודי משונה, שאין דוגמתו במחנה ישראל. מסע הולך ומסע בא, והארץ לעולם עומדת תחתי. עני אני ממעש, יושב תמיד במקומי, אינני קם ואינני זע, כנטוע במסמרות בקרן־זוית שלי, או כאותה הבריה המשונה הקשורה בטבורה לארץ. מה קנאתי בכל עת בעוברי־דרך! תקופות השנה חולפות זו אחר זו, חליפות רבות ותמורות גדולות בארצות החיים — ואני בתוך הכלא, סגור ומסוגר בתוך חומות העיר, ואין לי בעולמי אלא ד' אמותי הצרות. האמנם נגזר עלי במרומים — ככה התאוננתי לא אחת באזני אוהבי ורעי — להיות נאסר פה לנצח עד בוא חליפתי?

אבל בקיץ זה בא הקץ למאסרי, כי נשתנו עלי סדרי בראשית שלי, שאליהם הורגלתי כל ימי חיי, ונהפכתי לאיש אחר, לעובר־דרך כ„נוסע" ממש. אחד מאוהבי הנאמנים, האוהב בכל נפשו את יקר תפארת התולדה והדרת־קדשה במלוא רוחב השדה והיער ומתעב בכל מאדו את גאון „ההשכלה" ורוב הענוגיה במיצר העיר הגדולה ומלואה — אוהבי זה נמלט על נפשו עוד בראשית ימי האביב לנאות־שדה, להסתר שם בצל העצים הטובים והרעננים מכל רעות העיר הנובלת ותועבות המונה הרב. והוא קרא גם לי מרחוק לסתר אהלו, ויעוררני לעזוב לפחות לזמן־מה את הבלי הקריה ההומיה ותמרות אבק חוצותיה המחנק את הנפש, ולצאת מעט למרחביה וליהנות מזיו השכינה של הטבע ושלות עדניה. פתני ואתעורר לאזור חלצי כגבר; ברכתי תפלת־הדרך ויצאתי.

מה אומר לך, ידידי? זכות גדולה נתגלגלה לי ע"י רעי זה הזכאי: שמים חדשים וארץ חדשה נגלו לפני ותאורנה עיני, אף רוחי ונשמתי בקרבי הדשו נעוריהן ואהי כלי לבריה חדשה.

אולם אין זו מגמתי לתאר לפניך את חמודות הטבע, שראיתי בעיני והרגשתי בכל אברי. הן אדבר לך בלשון נכריה, שאין בן אדם כמוך, בן־כרך אמלל, נזקק לה; ולמה זה אשחית דברים ונאעים זמירות באזני חרש גמור? הבה אספר לך בתור „נוסע" רק קצת מן החרושים והנפלאות, שזכני הקב"ה לראות בדרך מסעי. אמנם לא פגשתי בחיות רעות, נחש שרף ועקרב, שמיר ושפיפון וכיוצא באלה; אבל מדי עברי על ערים וכפרים רבים והתודעתי לאנשים שונים, היתה השעה משחקת לי והצלחתי לא רק לחזות בנועם הטבע, כ"א גם לראות בתוך בני אדם ממש פלאי־פלאים, שדוגמתם לא ראיתי עד כה, לא בהקיץ ולא בחלום.

עתה הראיתי לדעת כי לא רק יורדי הים באניות, כ"א גם עוברי־דרך ביבשה רואים מעשה אדני ונפלאותיו במצולת החיים. ואם אמרתי לספר לפניך את כל הנפלאות הגדולות, אשר לא ידעתי נפשי מרוב תמהון וכמעט לא האמנתי למראה עיני, — יקצרו גליונות רבים מאד. ולכן אבחר מהן רק שבעה פלאי־העולם בזמננו, שמצאתי בבני אדם, פלאים משמחי לב ומשיבי נפש איש יהודי, אשר בראותי כל אחד מהם נשאתי כפי לאל עליון עושה נפלאות גדולות וברכתי ברכת „שהחינו".

ועתה, ידידי, הטה אזנך ושמע את שבע הנפלאות האלה, אשר שלש מהן ראיתי בדרכי לנאות השדה, ובחזירתי עוד שתים שהן ארבע. והריני מוכן לשימן לפניך בזה לפי הסדר שעברו לנגד עיני, ותתענג גם נפשך למשמע אזן.

א) באחד המקומות, שעברתי עליהם, נזדמנתי לפונדק אחד עם שני צעירים מן המשכילים. לפני הצעירים הללו היה מונח גל גליונות של מ"ע עברי, והם התוכחו בהתלהבות על אדות אחד הסופרים המרבה לכתוב ב„עתון" ההוא בזמן האחרון. אחד מהם הרבה להלל את הסופר, אשר עטו השנון מתהלך ברחבה לרוח היום ו„משתפך" עד להפליא, והשני להפך, היה דורש בגנותו של אותו הסופר הפטפטן שיש בו תשעה קבין שיחה של „מגיד" בבית המדרש, ויאמר כי בשעה שניסה לטעם מעט מדברי אותו הסופר, כביכול, יתעוררו בקרבו רגשי שקוץ וגועל נפש עד הקאה ממש. ואנכי, כמובן, עשיתי שתי אזני כאפרכסת לשמוע שיחת שני פרחי ת"ח אלה, אף התערבתי בשיחה ספרותית זו, כנהוג. מתוך הוכוח הלוהט נוכחתי כי שני הצעירים קראו הרבה בספרותנו ההדשה, וביחוד הצעיר המגנה, שהוא הראה בקיאות מצוינה באמת. ומה השתוממתי לשמוע מפיו של זה, במרוצת הדברים, לאמר: „לא סופר ולא בן סופר אני". רבש"ע, היתכן? הנמצא כזה בישראל, קורא מובהק ואיננו „מושך בשבט סופר"?! ואני בטוח הייתי תמיד כי כל „קורא יקר" עברי רוצה ליטול את השם „סופר" דוקא, והוא נדחק בכל מאמצי כחו לבוא ל„עזרת סופרים" ולעמוד שם במחיצתם במקום גדולים, ואם לא יזכה שיהיה שמו נדפס בפנים כה"ע, הנה לפחות יכירהו מקומו כמה פעמים ב„אגרת פתוחה" של בתי־המערכת העברים. ואפן על הדובר לאמר:

— סלח נא, אדוני, ואשאלך: הבאמת לא סופר אתה, או עלי להבין את דבריך אלה לא כפשוטם, כי נאמרו רק „לתפארת המליצה"?

— לא מליצה שגורה בפי — ענני הנשאל בצחוק קל — והדברים פשוטים כמשמעם, כי מעולם לא הייתי סופר בישראל. הנה רעי, המתוכח עמי עתה בחום רב, הוא כבר טעם טעם חטא ושם כבודו נדפס לא אחת באותיות מרובעות. לא כן אנכי.

— וגם ב„אגרת פתוחה" לא הושם זכרונך?

גם שם לא נזכר שמי, לא לטובה ולא לרעה, מסבה פשוטה מאד, כי מעולם לא נסה עבדך לעמוד במקום סופרים; שמח אני בחלקי, חלק „קורא פשוט", ועד היום לא שלחתי את דברי לדפוס, ואקוה שלא אחטא בזה גם להבא.

בשמעי דברי־פלא כאלה לא יכלתי התאפק ואפסיק את שיחתנו ואברך, ברכת „שהחינו".

ב) בעיר גדולה אחת נפגשתי עם סופר עברי, שלא ידעתיו מבראשונה ורק בשמו נודע לי היטב. האיש הזה איננו מן התנינים הגדולים בים הספרות

ואולם גם בתוך דגי-הרקק אין לחשבו. כמובן, שמח לבי מאד בהתודעי אל הסופר הנכבד הזה, ואשתמש בשעת הכושר לטייל עמו ארוכות וקצרות על הספרות העברית החדשה ועל השאלות הגדולות העומדות „ברומו של עולם" בעמנו. ובנגעי בשאלת החנוך העברי, שאלתיו בתוך יתר הדברים: כמה משלמים בעיר מגוריו במחיר הוראה-שעה עברית לחדש? והוא ענני שאינו יודע את הדבר הזה.

— איך אפשר הדבר? — שאלתי ופני הביעו תמהון.

— בשאלה כזו עליך לפנות אל אחד המורים בעיר — ענה בפשיטות.

— והאם אתה, סופר עברי, בקהל המורים לא יחד בבודך?

— לא, אינני מורה.

— ואם אינך מורה עכשיו, אבל הלא היית מורה לשעבר? — אמרתי כמעט מתרגז.

— מי הגיד לך כי מורה הייתי? שגית הפעם, לא הייתי מורה מעולם.

לשמוע דברים מתהימים כאלה לא פללתי מעולם. ובעיני היה הדבר תמיד לכלל גדול בחיים, כלל שלא נאמר בו חוץ, כי כל סופר עברי מחויב להיות מלמד תינוקות. וכך' שויתי לנגדי תמיד צורת סופר בישראל: כל היום ממהר הוא לרוץ כארנבת „מגוי אל גוי", מתלמיד מביש אחד אל בן-סורר שני, ועובד בכל כחו ואונו כחמור גרם את עבודת המורה המפרכת גופו ורוחו ונשמתו; ובבואו בלילה הביתה והוא עיף ויגע עד מאד וכלו מתמקק ומשול כחרס הנשבר, כל אבריו הכחושים והדלים תובעים מנוחה ומרגוע ושמורות עיניו מתדבקות בחזקה, — אז יתגבר בארי לגרש תנומה מעפעפיו ויאחז עט-סופרים בידו לערוך מאמרים בשארית מיץ עצביו ו„לעשות מטעמים" להקורא העברי הדורש מזון. והנה עתה הקרה אלהים לפני בריה נפלאה במינה, איש שאין בידו אומנות מורה או מלמד, ובכ"ז עובד הוא עבודתו ב„היכל הספרות" כאחד הסופרים. האינו ראוי סופר עברי משונה כזה לברך עליו ברכת „שהחינו"?

ג) באחת הערים התודעתי לאיש מכובד מן המורים בבתי הספר לעברים, ובפני ועוד אחרים, שהיו עמנו במסבה אחת, דבר בחומו דברים טובים מלאים חבה יתרה על ישראל ועל תורתו ושפתו. לפי דבריו, יודע הוא את שפת אבותיו, שפת עבר, ואולם לדאבון לבו ידיעתו בה קלה ומעטה, ובהיותה חביבה עליו מאד ישתדל תמיד לקרוא בקושי גדול כל ספר הדש מן המשובחים היוצא בעברית. והמורה הזה — שוה לנגדך את פליאתי הגדולה בשמעי זאת — הוא חנוך האינסטיטוט למורים. האין זה מעשה נסים? „אינסטיטוטי" אוהב ישראל וחובב שפת עבר — צירוף כזה לא עלה על לבי גם בחלום. בעיני היה הדבר כאלו ראיתי שני הפכים בנושא אחד, מעין קרח חם או עגול מרובע. לו ידעו זאת העומדים בראש המוסד, הנכבד בתפוצות ישראל בשמו „אינסיטוטוט למורים עברים" ומפורסם בריחו הנודף למרחוק, — לו ידעו את חניכם זה בשנותו את טעמו האינסטיטוטי, אז בל"ס רגזו תחתם וחרקו שן על המורה „בן סורר ומורה", שהקדיח תבשילו ברבים. אך אנכי נשאתי את ידי וברכתי ברכת „שהחינו".

ד, ה) בעברי על חנות ספרים עברים באחת הערים נכנסתי לשם, להתבונן ולמשמש בידי את הספרים הנמצאים, אולי אמצא איזה ספר „יקר-המציאות" ואשאל למחירו, כדרכי. והנה ראיתי שם לפני, לתמהוני, מין פרי חדש, מו"ס משונה, לא מאותו הטפוס הידוע הנהוג בכל תפוצות ישראל שהוא „בור דאוריתא", וחזקה עליו שאינו יודע ואצ"ל שאינו קורא ספר ועוסק הוא במסחר הספרים כאיש העוסק במסחר מכנסים בלים ושאר סמרטוטים, כ"א מו"ס ממין אחר, היודע את הספרות העברית החדשה וקורא בה בעיון. הוא הגיד לי את דעתו, דעת קורא מומחה ומבין דבר, על ספרים חדשים שונים, ואני הייתי כחולם. ומדי דברו הזכיר את אחד הספרים החדשים, שיצא לאור זה לא כביר. אנכי השתוממתי מאד ואשאלהו בתמהון:

— האמנם כבר נמצא הספר החדש הזה בעיר מגוריך, ואני בקשתיו בדרכי בערים רבות ולא מצאתיו?

— אם יש את נפשך תוכל למצוא אותו קרוב אליך, הלא הוא פה כחנותי.

— בחנותך, אתה אומר? — הוספתי לשאל, בחשבי לנכון שאזני הטעתני הפעם, כי מי כמוני יודע שמו"ס עברי אין זה דרכו להיות מן הזריזין המקדימים לקנות ספר עברי חדש; הוא מזוין תמיד באורך-רוח וסבלנות בנוגע לענינים באלה ויכול הוא לחכות ימים ושנים עד בוא לידו „הזדמנות" לקנות את הספר בזול גדול, ב„חצי-חנם", לפעמים גם במחיר משקל הניר הנמכר בשוק לצור בו דגים-מלוחים, או לקחתו בחליפין במיני סחורות בלות אחרות. ואיככה זה, באיזה אורח פלא, התגלגל הפעם הספר החדש שדרשתי, כמעט תיכף אחרי צאתו לאור, לידו של מו"ס זה?

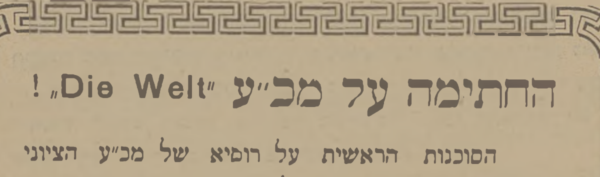
אולם כשהראני המו"ס את הספר המדובר, הוכרחתי להאמין בדבר-פלא זה. והמו"ס הנפלא הזה הגיד לי כי כך דרכו תמיד לקנות מכל ספר חדש, שאפשר לקוות כי יש לו איזה ערך ספרותי, עקסמפלארים אחדים להפיצם בעירו. ואני בראותי לפני פלא כפול כזה, מו"ס יודע-ספר שהוא יחד עם זה לא רק מ ו כ ר כ"א גם ק ו נ ה ספרים, לא יכלתי לבלתי ברך שתי פעמיה ברכת „שהחינו".

ו, ז) ועוד פלא כפול כבריה נפלאה אחת נזדמן לי לראות בעיר אחרת. שם נתודעתי אל הרב הגשמי, המשתמש בתגא מטעם הממשלה, והנה נוכחתי מתוך שיחתנו שיודע הוא היטב שפת עבר וספרותה החדשה. דבר זה לבדו כבר היה בעיני לפלא גדול, כי רגיל אני לצייר לפני את מין אלה הרבנים כביכול, שיודעים הם היטב צורת מטבע, אך לא צורת אות עברית, וספר עברי לפניהם כספר החתום בשבעה חותמות. ופליאתי עוד גדלה שבעתים בהודע לי שהרב הנפלא הזה (שמע והשתומם גם אתה!) הוא — בנו של סופר עברי מסופרי הדור שעבר. הראית מימיך חדוש נפלא כזה? בן אחד הסופרים הזקנים מדור „ההשכלה" יודע שפת אבותינו! אני נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי מראה-פלאות כזה עד הלום. אמנם ידעתי כי ב„ירושלים דליטא" היה אדם משכיל משורר עברי, שגם בנו היה משורר עברי, אבל דבר זה יכול להיות נחשב רק כעין ליצנציה פואיטיקא, חופש של משורר, שהתיר לעצמו מה שאסור היה לסופרים משכילים אחרים... אמת, בעיני היה הדבר הזה תמיד כחידה סתומה ולא יכולתי הבין בשום אופן, איך יכול סופר עברי, הכותב עברית וקושר כתרים לראש „השפה היפה", „שארית מחמדינו מימי קדם", לבלתי התאמץ בכל נפשו ומאודו להוריש את האוצר הנחמד, נחלת רוחו ונשמתו, לבניו אחריו? איך זה יכול להשלים עם הרעיון הנורא, שבניו לא ידעו ולא יבינו את לשון תורתנו, לשון נביאינו ויתר „מורינו-מאורינו", או גם את הלשון שהוא, אביהם בכבודו ובעצמו, הוציא בה את כל רוחו והגיונות לבו? אבל איך שיהיה דבר זה סתום ובלהי מובן, המעשה כך הוא: אם ראית בן סופר עברי מביהמ"ד הישן, אין הוא צריך בדיקה ואין לך צורך כלל לתהות על קנקנו בנוגע לידיעתו בשפתנו, כי תוכל להעמיד אותו על חזקתו שהוא במקצוע זה עם-הארץ גמור. וכיון שראיתי בעיני בבת-אחת מראה-פלא כפלים: רב מטה"מ ונוסף לזה בן סופר עברי — ויודע ספר, אין להתפלא אם ברכתי כפלים בשמחה רבה ברכת „שהחינו".

זהו מעט מהרבה החדושים והנפלאות שראיתי בדרכי. ואתה, ידידי, הלא למשמע אזן תתענג נפשך ותקרא יחד עמי: אשרי האיש הנוסע, אשרי עוברי-דרך!

בר-קצין.

הנני מברך את מר חיים קראָהן לאירושיו עם העלמה מרת צבי נייפעלד מקראקא בברכת מז"ט. — אברהם יוסף שטיבעל.



החתימה על מכ"ע „Die Welt"!

הסוכנות הראשית על רוסיא של מכ"ע הציוני „Die Welt" נמסרה לחברת אחיאסף ווארשא ונבקש את החותמים ברוסיא לפנות אלינו ע"פ הכתבת

Издательство „Ахіасафъ", Варшава.

Verlag „Achiasaf", Warschau.

בע"פ: טווארדא נו' 6.

Verlag „Achiasaf".— Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

רשימת ספרים ישנים שנכנסו אל בית מסחר הספרים של חברת „אחיאסף" בווארשא.

אגרות בעלי חיים, לר' קלונימוס — 20
אני לדודי, תרגום שני על מגלת אסתר עם מבוא וביאור מאת י. מונק — 50
ארץ חמדה, סאקאלאוו — 75
אוצר טוב, כולל דברים עתיקים: קשת ומגן מאת ר"ש בן צמח ומפענח נעלמים 1 20
בית המדרש, מכ"ע נערך ע"י מ. י. ברדיטשבסקי — 75
בית תלמוד, מכ"ע יצא ע"י אייזיק הירש וויס ומאיר איש שלום, שנה א', חוב' א'-ג'-ו', ט'-י"ב, שנה שניה, חוב' ד'-ו', י"א. י"ב, מחיר כל חוב' — 25
האמונות והדעות, מרבינו סעדיה גאון, לייפציג — 80
" " " הוצ' ר' ד. סלוצקי עם תולדות רס"ג — 90
הראל, קדמוניות ארץ הקדושה, קלמן שולמאן 1 —
החווה חזיונות בארבעה עולמות, סאבעל — 75
ס' האמונה הרמה, חברו הפילוסוף ר' אברהם בן דאוד מטוליטולא עם ת"א וביאור ע"י וייל 1 20
הורב, מאת הרב ר"ש בן רפאל הירש, תרגום אהרנזאהן 3 —
כל שירי ר' האי גאון, עם הערות רייפמאן, שוח"ה — 75
מחקרי לשון, כולל שני ספרים: שיחה בעולם הנשמות ובית האסף לר' שלמה לעווינזאהן 1 —
מלאכת השיר, לקוטים שונים מכתבי יד מאת אברהם נייבואר — 60
מבוא המשנה, חלק שני, ר' יעקב בריל 1 25
מאמרי ר' יעקב בכרך: א) מהעבור ומנין השנים, ב) ירח למועדים 1 —
מאמר על פי' רש"י למס' נדרים ומועד קטן, דובער צאמבער — 25
מורה המורה, לר' רפאל נטע ראבינאוויץ — 20
ספר תגין ומדרש קצר מכת"י, ע"י ב"ג ושניאור זקש — 60
עשרת הדברים, באל ערבי, לרבינו סעדיה גאון, מעתקים ללשון עבר ולי' אשכנז ע"י אייזענשטעדטער — 80
קיקיון יונה, שניאור זקש 1 —
קבץ על יד: תולדות אלכסנדר מקדון ואגרות חי בן מקיץ (מקיצי נרדמים) — 80
שלחן ערוך, על חקי היהודים ומנהגי חייהם, העתקת דר. רובין — 60
שבע מסכתות קטנות ירושלמיות מכ"י, ע"י קירכהיים 1 —
שיבת ציון, שיר עלילה מאת יצחק בן מאיר גאלדמאן — 90
תולדות ר"י קריש — 80

בית יהודה, יסודתו בהררי קדש הדת וקורות האומה הישראלית, ספריה, הנהגותיה, חכמיה, סופריה וראשי התקנות שנתיסדו בכל זמן ומקום לטובת עם ישראל מאת ר' יצחק בער לע-ווינזאהן, שני חלקים, הוצאה חדשה עם תמונת המחבר 1 50

תעודה בישראל, ספר הכולל גדרי התורה והחכמה ודרישות טובות ומועילות, גם תולדות הרבה גדולי ישראל מכל דור ודור ותכונתם בתורה ובחכמה ובדרך ארץ מאת ר' יצחק בער לעווינזאהן, הוצאה חדשה, עם תמונת המחבר 1 —

מאמרי חכמה, מר' חיים זעליג סלאנימסקי, ג' חוברות (חלק ראשון ושני) 1 —

אות זכרון לאלכסנדר הומבאלד, מאת ר' חיים זעליג סלאנימסקי — 40
יסוד העבור, מאת חיים זעליג סלאנימסקי — 50
Israelitische Moral-Theologie, Vorlesungen v. S. D. Luzzatto, aus d. Italienischen übersetzt v. Igel — 50

רוב הספרים הם יקרי המציאות ומחירם הוא לבד פארטא, בעבור פארטא יתיסף 15% ממחיר הספר.

Вышелъ изъ печати:

ЧАРТЕРЪ

историко-сравнительное изслѣдованіе

Г. А. Бѣлковскаго.

Содержаніе. Неясность представленія о Чартерѣ Евр. колон. Банка и необходимость Историко-Сравн. изслѣдованія. Опредѣленіе понятія. Исторія Чартеровъ въ Англіи, Голандіи и Германіи. Превращеніе Общества въ Государство. Чартеръ евр. колон. Банка.

Цѣна 25 коп. съ пересылкой 29 к.

Товарищество „АХІАСАФЪ", Варшава.

כריכות מהודרות

להשלח כ"ך VII (שביעי) 1901

נמצאו למכר.

מחיר כל כריכה 25 קאפ., עם פארטא 30 קאפ., מחיר כל כרך מכורך מ„השלה" — 3.40 רו"כ.

Издательство „АХІАСАФЪ", Варшава.

Verlag „ACHIASAF", Warschau.

לוח „אחיאסף“ לשנת תרס״ב

שנה תשיעית.

שנות קיומו של לוח אחיאסף תשע מעידים על ערכו וטובו ועל סגלותיו הפנימיות המחבבות אותו על קהל הקוראים. הלוח כולל ספורים, שירים, ציורים, מאמרים פובליציסתים ומדעיים, השקפות על מאורעות השנה ושאלות החיים, תולדות אנשי שם המצוינים בפעולותיהם בעבר ובהוה, תמונות וציורים נחמדים, וכו׳ וכו׳. בשנה זו הוספנו פרק הדש בשם „מראשית השנה עד אחרית השנה“ הכולל סקירה עמוקה ומשפט צדק על כל המאורעות החשובים בחייהם הרוחנים של אהינו בכל הארצות במשך השנה החולפת, בכלל הוספנו בשנה זו גליונות שלמים על עצם הספר (החלק הספרותי לבד מחזיק כשלשים באָגען) הכוללים ענינים רבים ונכבדים, והיתה ההוספה הזאת במקום ספר מיוחד הנספח בתור תשורה.

בלוח אחיאסף תרס״ב השתתפו כמעט כל טובי הסופרים והחכמים, וזה תוכן החלק הספרותי:

א) אגרת. לוח אחיאסף
ב) מלחמה בשלום (ציור היסטורי)׳ ד״ר ש. ברנפלד
ג) עם פתיחת החלון (שיר)׳ ח. נ. ביאליק.
ד) הוא היה כהן (סקיצה), י. ברשדסקי.
ה) תמונה (שיר), א. הופנשטיין.
ו) לחנוך העם (דבר להורים ולמורים), ש. ל. ציטראן.
ז) ר׳ אברהם בן נחום מכפר מכאוביץ (ציור), מ. ד. בראנדשטעט־טער.
ח) משיח (שיר), י. ל. ברוכוביץ.
ט) השתלמות שכלית והכרה מוסרית, יוסף קלויזנר.
י) לא יצא לפעל (ציור), י. ברשדסקי.
יא) לילה (שיר), מ. מ. הורוויץ.
יב) טעמים לסדר אלף־בית׳ יצחק בן אשר.
יג) משה (שיר)׳ דוד פרישמאן.
יד) שתי שנים ומחצה (ציור), מיכה יוסף ברדיטצבסקי.
טו) זכרונות׳ א. ש. פריעדבערג.
טז) פסוקי דינקי (שיר), יעקב קפלן.
יז) שבבים: א) משמרים הבלי שוא. ב) שירה וזמרה. ג) זכרון בספר׳ א. שולמאן.
יח) שומר מה מלילה? (שיר), מ. מ. דאליצקי.
יט) משי (מרשימותיו של עובר אורח), ש. בן־ציון.
כ) קץ כל בשר (חזון), יעקב כהן.
כא) הנחמה האחרונה (ספור), א. זינגער.
כב) אש מאת ה׳ (מכתם), יהורה ליב גורדון.
כג) אל אמי (שיר), יעקב קפלן.
כד) נחלה מבוהלת (מסעי הראשון לארץ ישראל), מרדכי בן הלל הכהן.
כה) בשכר נשים צדקניות (הלצה), צבי אלאטין.
כו) חג וחגא (ציור), א. ז. ראבינאוויטש.
כז) עוקצים ופרי מחשבות, ש. בן ציון.
כח) במה? (ציור), י. שטיינבערג.
כט) זכרונות (ציור), הנ״ל.
ל) היפרכום ומלך, הנ״ל.
לא) דור דור (משה ליב ליליענבלום, דוד פרישמאן), דר. מ. י. ברדיטצבסקי.
לב) אהבתיך עמי (שיר), דר. סולער.
לג) עלה נופל׳ א. לודוויפול.
לד) בין ערבים (שיר), יעקב כהן.
לה) במחזה (שיר)׳ יעקב קפלן.
לו) שיחת רוחות׳ מ. ל. ליליענבלום.
לז) ר׳ זכריה פראנקל (למלאת מאה שנה ליום הילדתו)׳ דר. ש. ברנפלר.
לח) יום היהודים בגרמניא (לתמונת הפרופ׳ מ. פיליפזאָהן), דר. ש. ברנפלד.
לט) ר׳ מאיר איש שלום, ראובן בריינין.
מ) ר׳ אליעזר שולמאן.
מא) יצחק ליבוש פרץ.
מב) י. י. ווייסבערג.
מג) על פתחו של גיהנם. י. ח. טביוב.
מד) מראשית השנה עד אחרית השנה — (סקירה על המאורעות של שנת התרס״א): השקפה כללית׳ הציונית בזמן הזה, הקונגרס הרביעי ותוצאותיו, התנועה הציונית בעם, האספות המחוזיות והמדיניות׳ העבורה הקולטורית, האספות הגליליות ברוסיה׳ אספת הציונים באָלמיץ׳ האספות בלמברג ובאמיריקא, אספת תלמידי חכמים צעירים במינכען, טבע התנועה הלאומית׳ המעשה והמחשבה׳ הבאנק הלאומי, העכובים בתשלומי המניות, הלשכה בוואַרשא, המוסדים בפלשתינא, תיאודור הירצל לפני השולטן, הקריזים של הקולוניות בפלשתינא׳ שנוי הסדר׳ הפקירות החדשה, שאלת הפועלים׳ חברת הישוב באודיסא, מלאכות מר גינצברג ומר זוסמן בפלשתינא׳ בית הספר ביפו, דעת הקהל׳ הצירים בפאריז, מכס נרדו והצעתו בדבר הגיטו החדש׳ יחוס הציינים בלונדון לבחירת הועד המדיני׳ הציונים בהנהגת חכי״ח בווינא, הרעב בנגב רוסיא, עבודת הצדקה, יחוס עשירי אחינו שבמערב למאורע זה, החברה של עזרה שנועדה בברלין׳ הוכוחים בועד המדיני של ממלכת פרוסיה, יום היהודים בגרמניא, מצב היהודים בצרפת, מכס רגים באלגיר, האנטישמיות באוסטריא, מצב אחינו בגליציא ורומניא׳ התנועה הפנימית.
מה) כרוניקה עברית (מן ניסן תר״ס עד ניסן תרס״א): רוסיא. פקודות הממשלה. פסקי הסינט. ארץ ישראל. אוסטריא־אונגארן. צרפת רומניא. אנגליא. אמריקא. תוגרמא. בלגיא. ארגנ־טינא. חינא. מארוקא. פרס׳ ספירות. הצטינות חגי יובל.
מו) הזכרת נשמות. (מן ניסן תר״ס עד ניסן תרס״א).
מז) ביבליוגרפיא (ספרים חדשים).

ואלה התמונות אשר באו בלוח אחיאסף תרס״ב:

1) ר׳ זכריה פראַנקעל.
2) פרופ׳ מ. פיליפזאָהן.
3) מאיר איש שלום.
4) אליעזר שולמאַן.
5) יצחק ליבוש פרץ.
6) י. י. ווייסבערג.
7) ד״ר איזידור זיננער. (מוסד הענציקלופעדיע העברית).
8) היהודים בכינה.
9) ר׳ משה מונטיפיורי בימי שחרותו.
10) ר׳ משה מונטיפיורי בימי זקנותו.

מחיר הלוח 1 רו״כ, עם פּאָרטאָ 1,30 רו״כ, מכורך 1,40 ר׳, עם פּאָרטאָ 1,70 רו״כ.

המחיר הנזכר נקצב רק עד ט״ו תשרי ובעבור הזמן יעלה מחירו והיה 1.30 רו״כ, ועם פּאָרטאָ 1.60׳ מכורך 1.70, עם פּאָרטאָ 2 רו״כ.

הערה׳ עלינו להזכיר כי בהיות להלוח מספר מסוים וידוע של קונים שנה שנה הננו מדפיסים אותו רק במהדורא אחת ולכן קרה בשנים האחרונות כי אספו העק״ז לגמרי מן השוק מיד אחר חג הסכות עד כי היינו מוכרחים אח״כ לפרסם מודעות במכ״ע כי הלוח נמכר כלו כדי שלא להטריח את הרבים וגם את לשכת אחיאסף בכתיבת מכתבים לחנם. ולכן, כל אלה מן הקוראים, המו״ס והסוכנים שיש להם חפץ בלוח אחיאסף יואילו נא להיות מן הזריזים.

Издательство „Axiacaфъ“ Варшава 6 בע״פ: טוואַרדא נו׳